

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ім. Б.Д.ГАВРИЛИШИНА

Кафедра міжнародних економічних відносин

ШЕВЧУК Денис Богданович

**"ГІБРИДНІ" ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ / "HYBRID" WARS AS A TOOL FOR
THE REALIZATION OF NATIONAL INTERESTS IN CONDITIONS OF GLOBAL
INSTABILITY**

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний маркетинг»

випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
групи МЕВзм-21
Шевчук Денис Богданович

підпис

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Сохацька О.М.

підпис

Випускну кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

підпис

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ ВІЙН ЯК ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	
1.1 Гібридна війна як феномен сучасних міжнародних відносин.....	6
1.2. Гібридна трансформація міжнародних конфліктів в умовах глобальної нестабільності.....	16
1.3 Використання гібридних війн як інструментів вирішення національних інтересів держав-агресорів.....	22
Висновки до Розділу I.....	25
РОЗДІЛ II СУЧАСНІ ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	
2.1 Аналіз сучасної практики здійснення гібридних та PROXY війн.....	26
2.2 Оцінка загроз для національних інтересів держав через гібридні та проксі війни.....	36
Висновки до Розділу II.....	42
РОЗДІЛ III ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ З РОСІЄЮ	
3.1. Гібридна загроза Росії як інструмент знищення державності України..	43
3.2. Перспективи зміцнення державності України в умовах глобальної нестабільності.....	52
Висновки до Розділу III.....	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародні відносини у тридцятих роках ХХІ століття характеризуються зростаючою нестабільністю. Деякі політичні оглядачі та науковці відзначають безпрецедентний рівень напруги між основними глобальними гравцями, зокрема США, Росією та Китаєм. На європейському континенті цю напругу підсилюють дії Російської Федерації, що впродовж 2021 року відкрито погрожує повномасштабним вторгненням на територію України, шантажуючи колективний Захід, і у першу чергу США, з метою недопущення євроінтеграційного напрямку розвитку та її членства у НАТО.

Національні інтереси глобальних гравців у цей період чітко означено. Росія та Китай прагнуть поділити з США сфери впливу на різних континентах. Цей процес відбувався і раніше, у Африці та Близькому Сході, але в останні роки Росія особливо рельєфно означає свої бажання поділити сфери впливу на європейському континенті, повернувши під свій вплив республіки колишнього СРСР, в першу чергу, Україну та Грузію. Саме ці країни обрали європейський вектор розвитку і були покарані Росією за це. Проти них була розв'язана не тільки військова агресія та здійснено анексію частини території, але почала проводитися повномасштабна «гібридна війна» з використанням політичних, економічних, медійних та інших інформаційних ресурсів, спрямованих на знищення цих держав загалом.

В контексті вищезазначеного особливої актуальності набуває вивчення процесів використання «гібридних війн» як інструментів реалізації національних інтересів країн-агресорів та відповідно вироблення стратегій протидії країнами, проти яких ці війни відбуваються. Особливо це актуально для України, яка сьогодні знаходиться в процесі гібридної війни з Росією.

Проблеми міжнародних конфліктів посідають центральне місце в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях К. Еббота, М. Далтона, С. Едерберга, П.Еронена, Б. Фегерстена, Е. Ньюмана, А. Радіна, М. Руїса, Ф. Гофмана, М. Ішервуда, Є. Магди, Н. Власюка, І. Тодорова, Г. Дініса та інших

Останнім часом в Україні з'явилася низка публікацій, присвячених гібридній війні. Серед них особливу увагу приділено колективній монографії

Інституту стратегічних досліджень «Світова гібридна війна: Український фронт» за редакцією В. Горбуліна (Горбулін, 2017), монографії О. Базалука «Теорія війни і миру. Геофілософія Європи» (Базалук, 2016) та Р. Додонова «Конфлікт на Сході України в дзеркалі соціально-філософської рефлексії».

Однак однозначного тлумачення цього поняття немає. Крім того, аналіз останніх досліджень показує, що поняття досі «гібридна війна» не включено в міжнародно-правові документи, що суттєво ускладнює її виявлення та пошуку відповіді на гібридну загрозу.

В цьому контексті кваліфікаційна робота спирається на теоретичні напрацювання українських і зарубіжних учених з проблем гібридних війн та розширення міжнародного співробітництва у військовій сфері для протистояння гібридним загрозам. Роботу виконано з використанням методів систематизації та узагальнення, аналізу й синтезу, порівняльного аналізу та системного підходу.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне підтвердження проведення Росією проти України «гібридної війни», спрямованої не тільки на знищення самої державності, але як складової війни із колективним Заходом за сфери впливу на європейському континенті.

Об'єктом дослідження є процеси використання гібридних війн для реалізації геополітичних інтересів держав-агресорів в умовах глобальної нестабільності.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти використання гібридних війн як інструментів досягнення національних інтересів країн

В процесі виконання роботи були поставлені та реалізовані наступні **завдання**:

- визначено сутність «гібридної війни» як феномену сучасних міжнародних відносин;
- систематизовано напрями гібридної трансформації міжнародних конфліктів в умовах глобальної нестабільності;
- визначено шляхи використання гібридних війн як інструментів вирішення національних інтересів держав-агресорів;

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-прикладних положень щодо вдосконалення розроблених та прийнятих в Україні стратегій протистояння гібридним загрозам, зокрема через активізацію міжнародної підтримки України світовою спільнотою.

Дослідження пройшло апробацію на Сьомих Всеукраїнських наукових читаннях пам'яті С.І. Юрія 16 листопада 2021 року, зокрема опубліковано тези «Інформаційні, військові та економічні аспекти сучасної гібридної війни» (С.112)

Структура і обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із найменувань на сторінках і додатків на сторінках. Основний текст роботи, викладений на сторінках, містить 3 рисунка. Повний обсяг роботи викладено на 73 сторінках.

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ ВІЙН ЯК ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

1.1 «Гібридна війна» як феномен сучасних міжнародних відносин

Людство сьогодні балансує на грані третьої світової війни, міжнародні військові конфлікти уже тривалий час відбуваються на всіх без виключення континентах планети. Заради справедливості, варто зазначити, що впродовж існування людської цивілізації війни та міжнародні конфлікти були неодмінними супутниками людства та основним двигуном модернізації суспільства. Майже 95% часу свого існування людство провело у війнах. Тільки за п'ять з половиною тисяч років було здійснено близько 15000 воєн та військових конфліктів, котрі в свою чергу коштували людству трильйонів життів. Минають століття, а безпека і стабільність залишаються найважливішими складовими суверенного розвитку держав та людської цивілізації загалом.

На межі ХХ-ХХІ століть глобальна світова система вступила у новий етап розвитку міжнародних відносин, що характеризується загостренням зовнішніх та внутрішніх протиріч між усіма глобальними гравцями на світовій арені. Через зростання напруги у відносинах між США, Китаєм та Російською Федерацією нестабільність почала швидко поширюватися на усі континенти.

Проголошену у лютому 2007 року промову В.Путіна на Мюнхенській безпековій конференції більшість аналітиків та військових вважає початком нової Холодної війни із Заходом[1]. Саме тоді було заявлено претензії Росії на участь у світових процесах в якості глобального гравця. Варто зазначити, що такі претензії не мали реального підґрунтя, оскільки ще з 1994-1997 р.р. Росія брала активну участь у засіданнях Великої сімки - G7. Разом з США, Німеччиною, Канадою, Японією, Великобританією, Францією, Італією та ЄК це неформальне об'єднання найважливіших країн світу почали називати G7+ 1 або Великою вісімкою. Саме там вирішувалися нагальні проблеми розвитку глобального простору.

Коллективний Захід, особливо США та ЄС, не одразу зрозуміли новий політичний курс Кремля. Вони не очікували, що свою значимість на політичній карті світу Росія буде стверджувати через демонстрацію агресивної дипломатії та через використання військової сили у міжнародних відносинах. Зокрема, війна Росії проти суверенітету та територіальної цілісності Грузії застала їх зненацька. Росія продемонструвала Заходу, що аргумент військової сили значить набагато більше, ніж домовленості між країнами.

США та ЄС не змогли відстояти територіальну цілісність Грузії у 2008 році, більше того, Росія крім занепокоєння, вираженого США та країнами ЄС, не отримала жодних санкцій, вона залишалася учасником Великої вісімки. Грузія, повіривши, що НАТО буде захищати демократичні цінності Грузії від гібридних загроз Росії, отримала жорстокий урок.

Після анексії частини території Грузії з Росією продовжили поглиблювати економічні відносини країни ЄС, в першу чергу Німеччина. Зокрема у 2010 році було розпочато будівництво газогону від Росії до Німеччини в обхід України – Північного потоку (I) довжиною 1234 км. Наступними кроками Росії у виконанні її планів стали анексія Криму та розгортання «гібридної» війни на Сході України, розповсюдженню якої на інші території завадили Збройні сили України та широкий волонтерський рух опору військовій агресії.

В останні роки результати досліджень науковців та аналіз практики міжнародних відносин все більше підтверджують той факт, що Росія як правонаступниця СРСР, усі повоєнні роки вела активну діяльність на світовій арені, спрямовану на ліквідацію однополярного світу на чолі США, чого в результаті і досягла. Сьогодні можна стверджувати, що у внутрішніх та зовнішніх конфліктах на усіх континентах, у багатьох країнах світу Росія відіграє якщо не головну, то значну роль.

Її присутність у країнах ЄС, зокрема тих, що утворилися після розпаду Югославії та постсоціалістичного простору загалом, спрямована на виконанням стратегічного завдання В.Путіна щодо підриву єдності країн Європи у політичних та економічних питаннях. Проти країн ЄС, США, Британії, Канади

Росія веде постійну інформаційну війну, здійснюються хакерські атаки на різні життєво важливі сфери у цих країнах.

Сьогодні можна вважати доконаним фактом завершення однополярного світоустрою на чолі із США. Агресія Росії привнесла силові методи тиску у відносини і між іншими країнами. Особливо цей тиск стає відчутним у 2021 році, коли Росія розпочала реалізовувати «гібридну війну» як інструмент досягнення її власних інтересів у геополітичному просторі. Погрожувати колективному Заходу повномасштабним вторгненням в Україну, зосередивши на її кордонах сотисячне військово уgrupування, Росія одночасно здійснює енергетичний шантаж країн Європи на ринку газу. Цими діями Росія намагається завадити євроінтеграції України та її вступу до НАТО, а також розпочати поставку газу до Європи через газогін Північний потік 2 на її умовах. І, загалом, показати всім, що є глобальним гравцем, на дії якого мають зважати усі інші країни світу, в тому числі США та ЄС.

Іншими регіонами світу, де Росія хоче посилити свій вплив, є країни Близького Сходу, а також Африка[2]. Тому вивчення «гібридних війн» як феномену вирішення сучасних міжнародних конфліктів є актуальним завданням не тільки у світі, але й в Україні. Особливістю цього дослідження є той факт, що сучасні міжнародні конфлікти відбуваються на новому технологічному етапі розвитку людства.

Президент Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) К. Шваб (2016)[3] ще п'ять років тому наголосив, що технологічна Революція 4.0. змінить природу національної безпеки кожної із країн та в цілому міжнародну безпеку, оскільки вплине на міжнародні конфлікти і їхню природу, доповнивши або замінивши військово протистояння сучасними інноваціями, інформаційними війнами, кібератаками, впливом на свідомість громадян всередині країни з метою зміни їх політичної прихильності, зокрема до політиків, лояльних до країни-агресора.

Як зазначає О. Сохацький (2020), поняття «гібридна війна» знову було внесено у наукову літературу американським військовим теоретиком Ф. Хоффманом (*Hoffman, Frank.G.*), для характеристики нової реальності, що почала спостерігатися під час військового протистояння державу ХХІ столітті.

Зокрема він «зазначав, що через розмивання режимів ведення військових операцій, складність ідентифікації того, хто бореться, і технологій, що застосовуються, спричиняється широкий спектр різноманітності та складності, які він, власне, і назвав гібридною війною»[4].

У Міністерстві оборони США розпочали активно розвивати цю тезу, трактуючи у своїх документах сутність «гібридної війни» як збройного конфлікту, що на одному театрі військових дій поєднує використання регулярних та нерегулярних військ, а також приватних військових угруповань.

Нами підтримується твердження І. Жилей та О. Сивак (2019), що сучасні гібридні технології, тактично-методологічні системи ведення війни створюють нові загрози, котрим країні-жертві агресії стає все складніше протистояти. Так, ці автори підкреслюють, що у найбільш загальному визначенні війна - це суспільно-політичне явище, що, своєю чергою провокує внутрішню та зовнішню політику держави або ж групи держав на здійснення насильницьких засобів проти інших держав або груп. Головною формою такої війни є ведення збройної боротьби армією та іншими військовими формуваннями[2].

Підсумовуючи, зазначимо, що класична війна є системою використання озброєння, а також ведення бойових дій, метою котрих є захоплення території, ресурсів, логістичних систем, нових ринків тощо. Даний тип війни розпочинається з її оголошення або проголошення ультиматуму, про що також повідомляються нейтральні країни.

У класичній війні чітко визначаються учасники збройного протистояння, їхні взаємні вимоги один до одного, а також сам факт оголошення війни, натомість в разі початку «гібридної війни» жодних таких дій не відбувається. Після її оголошення країни - учасниці мають дотримуватися юридичних норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема це стосується дотримання певного етикету ведення бойових дій:

- обмеження коштів на озброєння суспільства;
- збереження життя цивільного населення;
- заборона знищення культурних та релігійних пам'яток.

Натомість при «гібридній війні» повністю нівелюється міжнародне гуманітарне право. Як правило, такі війни ведуться чужими руками, у англійській мові цей вид військових дій має термін *Proxy war*. Під даним терміном розуміється застосування приватних військових організацій для здійснення насильницьких та ненасильницьких дій проти населення, а також використання військових та невійськових бандитських формувань для досягнення певних політичних цілей [5].

На сьогодні існує два підходи до трактування сучасного феномена «гібридна війна». У першому випадку – «гібридна війна» це не нове явище, що, як і будь-який збройний конфлікт, включає взаємодію збройних сил, використання партизанських загонів та окремих терористів у тилу, раптових атак безпілотними апаратами по стратегічним цілям країни-жертви агресії, боротьбу за ресурси, використання недоліків в системі забезпечення військовослужбовців, хакерські атаки тощо. Такі науковці, політики та військові фахівці, вважають, що явище «гібридних війн» не є чимось новим, а еволюцією звичайного збройного конфлікту.

Саме такої позиції притримується Т. Андрієвський (2021) у своїй дисертації «Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та засоби протидії», поданій до захисту на здобуття доктора політичних наук. Його позиція полягає у трактуванні гібридної війни як еволюції класичного збройного конфлікту під впливом технологічної революції. Цей науковець підкреслює, під час гібридної війни пряма агресія із прихованим застосуванням своїх збройних сил «поєднується з застосуванням політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, реалізованих з опорою на військову силу, а також терористичні, диверсійні, підривні та кримінальні технології, що в комплексі застосовуються з метою позбавлення протидіючої сторони фактичного суверенітету як для захоплення території, так і без захоплення всієї території держави, але з утворенням штучних центрів впливу на внутрішню та зовнішню політику жертви»[6]

Інший підхід характеризується сформованим твердженням щодо справжньої новизни цього явища, при чому, настільки унікального, якому поки ще немає

адекватної оцінки, а також чіткого визначення цього феномену. Так, британський фахівець з військової історії та безпеки О. Фрідман, пояснює явище «гібридних війни» популяризацію військової тематики в цивільному житті, ростом кількості різних наукових публікацій і досліджень, підготовленими відставними військовими, які звикли використовувати свою армійську підготовку та термінологію. Тому, представники влади держав світу донедавна виключали з правових документів слово «війна», в разі потреби замінювали його словами «загроза», «боротьба», «конфлікт», «стратегія».

Особливим, на наш погляд, є позиція вітчизняних науковців та політиків, відображена у монографії за загальною редакцією В Горбуліна, у якій «сутність гібридної війни розглянуто у контексті системної кризи світової безпеки, а її феномен – як новітній вид глобального протистояння» [7].

Внесення поняття «гібридної війни» у науковий дискурс набуває актуальності в 2014 році. Саме тоді командувач збройними силами США в Європі генерал-лейтенанта Бен Ходжс визнав, що Росія веде «гібридну війну» в Криму. Гібридною війною він назвав увесь спектр військових та невійськових дій, застосований Росією проти України для проведення спецоперацій, включаючи кібервійну, інформаційну, фінансово-економічної війну на тлі гострого політичного протистояння з керівництвом України після Майдану.

До прикладу, в Криму у 2014 року все розпочиналося одночасно: інформаційна компанія щодо формування негативного ставлення населення до уряду країни; підбурення його до активних протиправних дій; маніпуляція свідомістю населення для прикриття своїх цілей, зокрема реалізацію інтересів вузького кола осіб (що представляли проросійські сили в Криму) для утримання влади.

В сучасному вимірі «гібридна війна» - це війна, в якій реальні військові кроки, непомітні для населення та уряду, здійснюються зазвичай неурядовими військовими силами, які використовуються для нападу на основні стратегічні об'єкти країни, важливі для подальшого захоплення території.

Напад здійснюється за рахунок певних сил сепаратистів та місцевих опозиційних сил, котрі в свою чергу, фінансуються з-за кордону не тільки

фінансовими потоками, але й військовою технікою та розвідданими. Крім того фінансування може здійснюватися певними опозиційними структурами внутрішнього опору, такими як: організована злочинність, псевдо-релігійними і націоналістичними організаціями, олігархами.

Дипломатія та пропаганда, фінанси та економіка, усе запускається в хід для нанесення максимального збитку супротивнику, для цього також використовуються незадоволенні маси, які через здійснення революції сприяють розширенню максимальної арени бойових дій.

Тому значна частина науковців визначають «гібридну війну», не тільки як феномен класичної військової дестабілізації, але у більшості випадків вводять нове поняття мережево-центричної війни (Network-centric warfare), або точніше, нового фокусування на мережевому підході до організації та ведення військових дій, що на новому етапі технологічної революції буде вважатися незаперечною аксіомою.[8]

На сьогодні «гібридні війни можуть бути мультивузловими та проводитись державами та різними недержавними акторами, підрозділами [9]. Це в свою чергу дає можливість використання комплексних заходів з підризу традиційних засад, і в цьому випадку тероризм та злочини терористичного характеру, наносять максимальний варіант шкоди країнам-жертвам. Все це відбувається одночасно з використанням сучасних інноваційних технологій, наприклад кібератак, дій в сфері економіки, енергетики, використання пропаганди, інформаційно-психологічного впливу.

Гібридні загрози формуються в залежності з початкового комплексу цілей і спрямовуються на військові і цивільні об'єкти противника. Підсумковим результатом повинен стати підризу могутності держави, дезорганізація управлінського апарату всередині країни і падіння загального рейтингу на міжнародній арені. Відповідно, комплекс гібридних загроз орієнтується на певний об'єкт впливу, має чіткий план дії і кінцеву мету - що в сукупності є стратегічним задумом однієї конкретної операції.

До найбільш важливих гібридних загроз належать джерела, склад та масштаб загроз. До джерел загроз зараховують держави, терористичні організації,

структури транснаціональної організованої злочинності, олігархічні клани. Склад загроз визначається можливостями і цілями того, хто їх формує, а також уразливими місцями об'єкта впливу. Масштаб або розмах загроз визначає межі зони їх впливу, що залежать від кількості та доступності об'єктів загроз, а також можливостей їх попереднього виокремлення та вивчення [10].

Сучасний стан міжнародних економічних відносин між країнами світу сприяє стрімкому розвитку та поширенню проявів «гібридних воєн» через: протистояння в кіберпросторі, економічні санкції, інформаційні війни, які неможливо було використовувати в минулі часи. Саме завдяки розвитку процесів глобалізації формуються зручні умови для ведення гібридних воєн, вони відповідають таким ознакам як мультимодальність, багатоваріантність, безконтактність [11].

Мультимодальність, при якій війна ведеться за допомогою безлічі важелів тиску, де використовується інформаційний, економічний, політичний, психологічний вплив на супротивника. Дезінформація, дезорієнтація, використання інструментів економічної блокади, підлив авторитету владних структур. Гнучкий, нестандартний противник, який може бути як державним, так і недержавним. Це можуть бути суспільно політичні організації, радикальні угруповання, інформаційна війна і пропаганда. [12]

Вони здійснюються шляхом інформаційно психологічного впливу на свідомість громадян, метою якої є зміна світогляду, системи цінностей, моделі поведінки, розмивання культурних, моральних, духовних цінностей, нав'язування чужої культури, вкидання і фальсифікації інформації [13].

Можливість великої кількості варіантів удару дає можливість противнику реалізовувати непередбачувані гібридні сценарії боротьби. Оскільки не виключається можливість використання класичних військових дії у поєднанні з будь-якими іншими тактиками, противнику складніше прогнозувати атаки і протидіяти їм.

В умовах напружених міжнародних відносин може виникнути складність визначення союзників і супротивників. Агресором у гібридній війні може бути навіть той, кого вважають союзником або нейтральною стороною.

З метою уникнення відкритих бойових дій замість їх розв'язання, провокуються непрямі дії (кібератаки, інформаційна війна, економічні блокади тощо). Ці дії не призводять до початку збройного протистояння, але при цьому завдають шкоди противнику. Відмінність «гібридної війни» від класичної полягає у розмитості лінії фронту, складності у розмежуванні загроз, веденні перемовин, ведення самої війни, опору агресору. У будь-який момент переговори перетворюються на атаку супротивника, як правило, існує складно визначити кордони між конфліктуючими сторонами [14].

Фахівці, що вивчають гібридні війни, включають до гібридних загроз також фінанси, завдяки яким завдається значна шкода супротивнику. Традиційні, класичні війни переходять у інформаційний простір, використовуються і розробляються сценарії конфліктів низької інтенсивності на території противника, використання міжнародних терористів, провокування неконтрольованої міграції, розпалювання етнічних і релігійних конфліктів, використання транснаціональної злочинності, демографічних ризиків, глобалізаційних викликів.

Основним завданням «гібридної війни» є нейтралізація як традиційних, так і нетрадиційних методів опору. Тому для забезпечення від гібридних загроз потенційні жертви необхідно їх ідентифікувати. При цьому, необхідно враховувати, що таким противником може бути як одна держава, союз держав, так і недержавні збройні формування, як зовнішні, так і внутрішні.

Але найбільш важливими аспектами, за якими ведеться «гібридна війна», вважаються інформаційний, військовий та економічний. Військовий аспект включає відкриті бойові дії, які бувають замаскованими під терористичні атаки. Терористична загроза, в тому чи іншому вигляді існує досить давно. І як будь-який живий елемент, вона може еволюціонувати і видозмінюватися. Якщо раніше це було прерогативою внутрішньодержавних справ, то зараз терористичні організації виходять на міжнародну арену. З керованого всередині конкретних центрів, вони перетворилися на стихійний, що практично не підкоряється нікому тероризм.[15]

Причинами наступного стану речей можуть бути різні, починаючи від заміни керівного складу терористичної організації, закінчуючи перекриттям постійних джерел фінансування їхньої діяльності. У подібних випадках є великий ризик що ці організації можуть розпочати самостійно добувати гроші, як правило, незаконним шляхом. Як правило, це виробництво і продаж наркотичних засобів, торгівля зброєю, викрадення людей з метою вимагання і бандитизм.

Початок ХХІ століття характеризується інтенсивним зростанням терористичних груп, які створюються для досягнення власних політичних, етнічних і релігійних цілей. Тероризм в будь-яких його формах набуває особливої політичної спрямованості у зв'язку з наданням негативного впливів на всю систему державної влади і суспільства [14].

Тероризм виходить на новий рівень. Це стосується як політичної сфери, так і військової. У досить великих організаціях посилюється централізація влади, організовується приплив капіталів, встановлюються відповідні правила поведінки. Йде процес, який можна порівняти з формуванням нової держави. Цей факт посилює загрозу, що виходить від терористичної організації, так як дана система зможе сама себе відтворювати, залучаючи на свою сторону нових членів, тренуючи їх в спеціальних таборах, готуючи нових бойовиків, ідеологів і вербувальників. Яскравою ілюстрацією цього явища є ІДІЛ та Талібан.

Прозорі кордони і масові переселення дозволяють членам терористичних організацій безперешкодно проникати в інші країни. Здійснюючи точкові теракти, терористи розпалюють внутрішньополітичну обстановку держави, домагаючись прийняття більш підходящого для них політичного курсу. Єдиним можливим варіантом в подібній ситуації є об'єднання держав для боротьби з міжнародним тероризмом.

На сьогодні у фаховій літературі зустрічаються поняття «супертероризм», «прихований тероризм» та інші. Суть супертероризму полягає у застосуванні забороненими організаціями сучасних технологій або озброєння. Може йтися як про ядерну, так і про хімічну або біологічну зброю. Даний вид тероризму здатний завдати значної матеріальної шкоди на державному рівні, а також життю населення.

Прихований тероризм полягає у маскуванні терактів під стихійні лиха або нещасні випадки. В такому випадку, основним завданням є не доведення населення до панічного страху, а скомпрометувати державу перед ним, виставивши його нездатним вирішувати виникаючі проблеми. Прихований тероризм домагається негайного ефекту. Це більше робота на перспективу, так як в сукупності вся виконана робота може привести до ослаблення сильної держави.

Економічний аспект гібридної війни, як і тероризму, є невід'ємним і досить ефективним інструментом. Як і інші елементи, економічний тиск починається в тому випадку, якщо досягти бажаних результатів не виходить дипломатичними засобами. Тиск на економіку іншої країни - це перший крок, покликаний підірвати довіру населення до свого уряду, так як передбачається зниження рівня доходів населення, і як наслідок - падіння рівня життя. Економічні санкції покликані, насамперед, нанести удар по життєво важливим структурам державної економіки умовного противника – по промисловій сфері, фінансовій, ресурсній, енергетичній та оборонній.

Ще однією метою економічного блокування може служити потреба перетворення країни умовного противника на сировинний придаток. При зруйнованій економіці і відсутності коштів від урядів набагато легше домогтися низьких цін як на сировину, так і на земельні і лісові угіддя.

Економічні санкції можуть виконувати ще одну роль - дискредитації. Якщо вони введені проти конкретних осіб і організацій, значить, була спроба в тій чи іншій мірі підірвати авторитет керівництва країни, показуючи їхні злочинні зв'язки і діяння, приписані першим особам держави, навіть якщо вони не обґрунтовані, не доведені і звинувачення сфабриковані. Отже, з самого початку введення санкцій вони розглядалися протиборчим державою як засіб інформаційної війни і використовувалися для того, щоб сформувані в очах світової громадськості негативний образ країни, глави держави та інших представників політичної еліти [15].

В якості економічного інструменту гібридної війни розглядаються і суто фінансові санкції. Країнам, що знаходяться під цим видом санкцій, так само як і

їх фінансовим організаціям, неможливо перевести кредити у долар і євро. Під удар потрапляють довгострокові і середньострокові позики. Економічне блокування, як і його окремі інструменти, не завжди можуть бути ефективними. Хоча такий вид тиску може бути єдиним, коли дипломатична конфронтація результату не дала, а військова є неможливою.

1.2. Гібридна трансформація міжнародних конфліктів в умовах глобальної нестабільності

Дослідження процесів реалізації національних інтересів країн світу в умовах глобальної нестабільності останнім часом суттєво актуалізувалося як у зарубіжних країнах, так і в Україні. Найменше дослідженими залишаються аспекти використання міжнародних конфліктів, зокрема і сучасного їх прояву у вигляді «гібридних», як інструментів досягнення політичних та економічних цілей не тільки їх безпосередніми учасниками, але й третіми сторонами (державами, що ведуть боротьбу за геополітичне лідерство або за стратегічні ресурси, політичними угрупованнями за владу тощо).

Самі по собі конфлікти як зіткнення сторін, що виникають через різницю у суспільному стані і зумовлюються суперечливістю цінностей, цілей та інтересів є невід'ємним явищем суспільного буття. Безконфліктним життя не буває, суспільна гармонія є недосяжною мрією. Конфлікти можуть і повинні вирішуватися мирним шляхом, через досягнення консенсусу та /або доведенням своєї точки зору у дискусіях. Політичні та міжнародні конфлікти повинні вирішуватися шляхом переговорів.[15]

Натомість збройні конфлікти не можуть бути нормою вирішення національних інтересів у цивілізованому суспільстві. Загально відомим є той факт, що збройний конфлікт є гострою формою розв'язання політичних суперечностей між державами або військово-політичними угрупованнями, що характеризуються двостороннім застосуванням військової сили. В останні роки спостерігаються військові конфлікти з відкритим збройним протистоянням, що

виникають через політичні суперечності всередині держави, або через порушення її суверенітету іншою державою.

У відповідь та зростання кількості військових конфліктів у світі, зокрема у розвинутих країнах, були створені спеціальні наукові заклади та громадські організації, а саме:

1. інститут досліджень міжнародних конфліктів (Гейдельберг, Німеччина);
2. товариство дослідників проблем миру та конфліктів (Гамбург, Німеччина);
3. центр дослідження миру та конфліктів (Копенгаген, Данія);
4. Стокгольмський інститут дослідження проблем миру (Стокгольм, Швеція);
5. центр дослідження соціальних конфліктів (Нідерланди);
6. комітет військових досліджень Міністерства оборони США;
7. центр нової американської безпеки, що здійснює Програму дослідження війн майбутнього.

Показовим є той факт, що досліджують проблеми впливу військових конфліктів на геополітику наукові інституції, розміщені у країнах, де таких конфліктів немає, однак результати їхніх досліджень мають світове визнання. Зокрема це стосується Стокгольмського інституту дослідження проблем миру або SIPRI.

В останні роки спостерігаються зворотні процеси, коли державні органи в середині країни втрачають легітимність, оскільки в результаті сфальшованих виборів залишають за собою владу, за утримання якої готові застосувати репресивні заходи та зброю.

Особливо складними для країни стають часи, коли уряд не може управляти державою, коли його не підтримує армія та поліція. За таких умов ці функції перебирають на себе незаконні збройні формування, що стають настільки потужними, що стають міжнародними терористичними угрупованнями, здатними дестабілізувати не лише державу, в якій вони виникли, але сусідні держави через використання гібридних методів ведення військових операцій.

Так сталося у Афганістані у 2021 році, коли американські військові покинули цю країну, а потужна за чисельністю афганська армія не чинила опору набагато гірше озброєним боевикам терористичного об'єднання Талібан.

Вважаємо, що в умовах глобальної нестабільності починають формуватися нові принципи геополітичного устрою, який і визначається внутрішніми лініями напруженості між територіями стабільності, де панує закон і міжнародне право та територіями невизначеності, що характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами, а також протистоянням США, Китаєм та Росією, що хочуть змінити усталений ще після закінчення Холодної війни порядок та визначені сфери впливу [16].

Яскравим прикладом знищення держави як такої та створення міжнародного терористичного анклаву є Сомалі. З 1995 року по 2020 рік через втрату влади, ліквідацію поліції та судів, у цій країні з'явилися некеровані території, бандитизм, розграбування та знищення національного багатства, що супроводжуються загрозою життю населення. Аналогічні тенденції почали спостерігатися на Близькому Сході, у Іраку, Сирії та Лівії. Ці країни мають різну історію становлення та розвитку, але саме в останні роки там відбувалася втрата керованості на значних територіях, які зайняли терористичні угруповання або озброєна опозиція.

Знищення цих держав сприяло підвищенню загрози прояву аналогічних процесів не тільки для країн-сусідів, але й тих, що знаходяться у інших частинах світу. Показовим є той факт, що саме у 2014 року (початку гібридної війни Росії проти України) активізувалася мережева діяльність салафітського руху та в цілому недержавних терористичних збройних формувань на територіях Центральної та Східної Азії, Північної та Західної Африки, Європи та Близького Сходу. Історія Ісламської держави свідчить, що населення, втрачаючи віру у дієздатність держав, створює релігійні, етнічні, національні об'єднання з надією на краще вирішення їхніх проблем.

Вище зазначене призвело до того, що до означення таких держав науковці та політики почали використовувати термін «неспроможні держави», або як прийнято їх називати у англомовних джерелах – у Failed State. Такі держави

стають не легітимними в очах міжнародної спільноти. Особливо тривожним є той факт, що у міжнародних відносинах до такої держави змінюється відношення, навіть може поставитися під сумнів державний суверенітет та територіальна цілісність. Саме ця обставина дає змогу державі-агресору приймати рішення щодо спроби заміни уряду через зовнішнє втручання. Досить неоднозначним у цьому аспекті є прийнятий ще у 2005 році Підсумковий документ Всесвітнього Саміту з питань безпеки. Саме у цьому документі дозволяється Failed State через зовнішнє втручання змінити керівництво. Так було з Афганістаном, Іраном. Такі дії щодо України планує здійснити Росія, посадити проросійську владу, що змінить курс на європейські цінності та демократію.

Такі конфлікти країні-жертві складно вирішувати, особливо за наявності третіх, зацікавлених держав - агресорів, що переслідують свої власні геополітичні інтереси. Яскравим прикладом такої ситуації є відсутність власної держави у найчисельнішого народу Failed State Сходу - курдів, які змушені проживати на територіях Туреччини, Іраку, та Сирії.

Як бачимо, названі конфлікти відбуваються в одному регіоні, але є достатньо різними та надзвичайно складними для врегулювання. У колишній успішній Сирії триває затяжна громадянська війна, що характеризується важкими соціально-економічними наслідками. Більш як двадцятилітнє правління Б. Асада жорстоко придушувалися мирні протести проти безробіття, корупції, браку політичної свободи. Втрати серед мирного населення катастрофічні: мільйони біженців, 350 тисяч осіб загинули, зруйновані міста та інфраструктурні об'єкти.

На запрошення Б. Асада у конфлікт втрутилася Росія, на стороні прибічників та противників Асада беруть участь не лише США, Туреччина, але й інші держави та недержавні збройні угруповання Близького Сходу, що лише ускладнює процес його врегулювання. Кожна з цих країн та груп має свої інтереси. Ці інтереси є діаметрально протилежними, що зумовлює підтримку ними, зокрема через поставки зброї, різних сторін конфлікту. Ключову підтримку уряду Асада надають Росія та Іран, до середини 2019 року США,

Туреччина та Саудівська Аравія підтримували повстанців. І у цьому випадку Росія продемонструвала світові, що якщо вона вступає у конфлікт, то не виходить з нього без перемоги. Натомість США, Саудівська Аравія та Туреччина залишили повстанців (збройну опозицію) один на один Б. Асадом, суттєво підсиленім російською присутністю

Аналогічну політику уже тривалий час пропагує у Європі Російська Федерація, вважаючи, що Україна не може самостійно гарантувати безпеку своїх громадян та потребує підтримки та контролю з боку зовнішніх гарантів, серед яких бачить себе. Європа не пристає на цю пропозицію Росії, вважаючи ключовим правом держав самостійно обирати способи об'єднання з іншими державами.

Крім зазначених вище, на Близькому Сході існує значна кількість збройних протистоянь, які з локальних воєн переросли в регіональні (Ізраїль та Єгипет, Ліван та Сирія). Більшість збройних конфліктів, що тривають, є внутрішніми і пов'язані з боротьбою за владу, тобто за формою і змістом є громадянськими. У Іраку та Ємену проводяться превентивні дії в рамках багатонаціональної антитерористичної операції. Моніторинг військових конфліктів у країнах Близького Сходу свідчить, що міждержавний індо-пакистанський конфлікт має циклічний характер і є найбільш затяжним серед сучасних конфліктів.[17] Моніторинг конфліктів у країнах Південно-Східної та Південної Азії показує, що на сьогодні у конфлікуючих сторін є всі види озброєння та військової техніки. Більше половини існуючих конфліктів пов'язані з боротьбою за територію, у всіх збройних конфліктах беруть участь неконституційні збройні формування.

Найбільш активні антитерористичні дії ведуться на Філіппінах та в Індонезії. У районі Великих озер (Африка на південь від Сахари) триває затяжна регіональна війна, в якій беруть участь шість держав (Ангола, Зімбабве, Конго (Заїр), Намібія, Руанда і Уганда) і три великі воєнізовані організації, кожна з яких переслідує особисту мету. Крім того, ведуться дві локальні війни: Ангола і Конго з озброєним воєнізованим опозиційним ополченням, а Гвінея, Гвінея-Бісау і Сенегал з військовими фракціями. Крім зазначеного, в цьому регіоні Марокко здійснило військову окупацію Західної Сахари.

Варто зазначити, що усі названі вище збройні конфлікти належать до війн 4-го покоління: конфліктів, у яких стираються відмінності між війною та політикою, між військовими та цивільним населенням.

У Центральній та Південній Америці поки що спостерігається збереження неядерного статусу держав Латинської Америки та пошуку мирних шляхів ліквідації існуючих конфліктів.

У Європі, Закавказзі та Центральній Азії більшість військових конфліктів пов'язані з розпадом федеративних, регіональних, багатоконфесійних та поліетнічних держав. Взагалі можна стверджувати, що сьогодні у світі склалася парадоксальна ситуація: чим слабша держава, тим вона небезпечніша, а чим сильніша, тим агресивніша. Другий парадокс полягає в тому, що у збройну боротьбу залучено понад 100 країн і народів і не менш численні незаконні воєнізовані формування.

Американський центр вивчення миру (CPS) нарахував 36 воєн у 2017 році, у яких безпосередньо брали участь 28 держав (у тому числі Афганістан (36 років), Колумбія (39 років), Демократична Республіка Конго (22 роки), Індія. (62 роки), Ірак (34 роки), М'янма (66 років), Нігерія (17 років), Пакистан (17 років), Філіппіни (42 роки), Сомалі (26 років), Судан (31 рік) і Туреччина (30 років). Особливістю сучасних збройних конфліктів є «розмивання» обрисів військового конфлікту та залучення невійськових засобів (політичних, економічних). та гуманітарних), які зазвичай не мають прямого відношення до класичного військового протистояння. Розширення масштабів конфліктів у глобалізаційному середовищі становить серйозну загрозу міжнародній системі з огляду на небезпеку військових та екологічних катастроф, масштаби масових міграцій населення, а дестабілізація політичного розвитку окремих країн і регіонів.[17]

Питання сучасних військових конфліктів також є об'єктами моніторингу та аналізу міжнародних організацій (ООН, ЄС, НАТО), незалежних науково-дослідних установ (Упсальський університет, Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Лондонський міжнародний інститут стратегічних досліджень, The Gallup Organization). Зокрема, для цього явища

використовуються назви, що характеризують конфлікт як: неформальний, нетрадиційний, асиметричний, нетрадиційний, нерегулярний, змішаний та інші. Тому використання цієї концепції потребує впорядкування.

1.3 Використання гібридних війн як інструментів вирішення національних інтересів держав-агресорів

Як уже було зазначено вище, гібридна війна характеризується кількома вимірами, в тому числі в політичній, економічній та громадянській сферах, що іноді інтегрується з традиційною війною і в кінцевому підсумку стирає відмінності між періодами миру та війни. Хоча сам термін «гібридна» війна звучить досить сучасно, мистецтво переходити між звичайними і нетрадиційними способами ведення війни, одночасно маніпулюючи специфічними вразливими місцями супротивника, добре задокументовано в історії. Як уже зазначалося вище, гібридна війна народилася не в результаті російської анексії на Кримському півострові в 2014 році та розв'язуванні військових дій на Сході України.

Визначення проблеми гібридної війни як чогось, що насувається, або майбутнього розвитку мислення щодо безпеки, затьмарює реальність того, що ця загроза існувала завжди. Компоненти гібридної війни, такі як стратегії дезінформації та пропаганди, є одвічними інструментами ведення війни. Однак з точки зору швидкості дії та впливу на країну – жертву через неперевершене охоплення соціальних мереж сьогодні означає, що ці інструменти гібридної війни відчувають себе новими.

Гібридна війна, яку застосовує держава-агресор, створює хибне відчуття новизни завдяки прогресу технологій, який дозволяє виконувати ті самі стратегії на новому фронті кібернетичному просторі. Гібридна війна ще більше завуальовується як нова, враховуючи швидкість, з якою цілі можуть бути досягнуті в результаті цієї технологічної зміни.

Окрім того, що коли держава-жертва починає думати про гібридну війну як про зовнішній ефект, у середині країни відбувається дедалі активніша дискусія навколо власної гібридної стратегії відповіді. Фактично, країна-жертва

має подвоїтися свої зусилля. У цьому аспекті важливою є розробка власних контрзаходів та зміцнення інфраструктури безпеки для стримування або подолання таких загроз. Велике значення з психологічної точки зору державі-жертві необхідно змінити свою оборонну доктрину як таку, що визнає її не тимчасовою модою, а постійною загрозою з більшими можливостями, ніж будь-коли.

Гібридна війна у найближчі роки буде головною проблемою міжнародної безпеки і характеризуватиме як конфлікт, так і співпрацю між державами з різними інтересами. Поки що такі глобальні інституції, включаючи НАТО та мережу альянсів США у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, не виявляються достатньо гнучкими, щоб адаптуватися до нового клімату безпеки та адекватно відповідати на гібридні війни. Ці організації повинні перестати відволікатися на дебати про те, чи є гібридна війна чимось новим, а зосередитися виключно на стратегіях відомих агресорів гібридної війни, таких як Росія та Північна Корея[14].

Варто на рівні міжнародної спільноти визнати, що гібридна війна – це інструмент країни-агресора, який використовується проти жертви одночасно у військовій, політичній, економічній та інформаційній сферах. Метою цієї війни є дестабілізація держави з подальшим руйнуванням її суверенітету, анексією території або використання усіх стратегічних ресурсів для власної економічної вигоди.

Найпоширенішим методом гібридної війни є сепаратизм. Країна-агресор певний час готує ґрунт для неоголошеного військового вторгнення в іншу державу, що полягає в проведенні різноманітних заходів для громадських і політичних організацій, військових шкіл для збройних угруповань терористів.

За сценарієм агресора спочатку в дію вступають підконтрольні ЗМІ, які поширюють неправдиву інформацію з метою дестабілізації ситуації в регіоні, а потім на проплачених антидержавних мітингах громадські та політичні лідери починають закликати до боротьби з владою, небажаною для агресора. У дію вступають усі види погроз, ультиматуми керівництву країни. Наступним кроком стає захоплення державних будівель, відділів поліції, військових частин.

Основну роботу у цьому випадку виконують незаконні збройні формування, які нібито діють від імені місцевих жителів.[19]

У випадку, якщо державна влада не погодиться з вимогами терористів, країна-агресор може зробити наступний крок – проголошення політичних декларацій незалежності та створення іншої держави (до прикладу :ДНР і ЛНР, Абхазія , Придністров'я тощо).

Одночасно до цього напряму долучаються військові частини країни-агресора «для підтримання порядку» при управлінні незаконними збройними формуваннями та у разі боротьби з тероризмом з боку влади країни-жертви. Якщо починаються військові дії, то країна-агресор виступає одночасно у двох ролях. Перша – це закрита неоголошена війна, другий – це гра у миротворця, який намагається сказати, що на території країни-жертви йде «громадянська війна», і лише агресор своїми збройними силами здатний розділити сторони, приносячи довгоочікуваний мир і стабілізуючи відносини. Основне розуміння супротивником гібридної війни не піддається виключно традиційному аналізу загроз на основі його можливостей і намірів.

По-перше, гібридна війна використовує більш широкий набір інструментів і методів що зазвичай не розглядається в традиційних оцінках загроз. По-друге, війна спрямована на вразливі місця в суспільстві, по-третє, вона синхронізує свої засоби новими способами. Наприклад, тільки дивлячись на різні інструменти влади, якими володіє супротивник, неможливо передбачити, як і в якій мірі вони можуть бути синхронізованими для створення певних ефектів. Таким чином, функціональні здібності противника гібридної війни, хоча і важливі, але не обов'язково будуть надавати правильну інформацію для розуміння проблеми.

По-четверте, гібридна війна навмисно використовує двозначність, креативність та наше розуміння війни, щоб зробити напади менш «видимими». Це пов'язано з фактом, що її можна адаптувати, залишаючись нижче певного виявлення та порогів реагування, включаючи міжнародно-правові пороги, таким чином перешкоджання процесу прийняття рішень і ускладнюючи реакції на атаки гібридної війни.

По-п'яте, пов'язано, і, можливо, більше, ніж звичайні типи війни, кампанію гібридної війни можна не побачити, поки вона не станеться вже повним ходом, а шкідливі наслідки вже почалися проявляючи себе та принижуючи здатність цілі до захисту себе.[14]

Висновки до Розділу I

Сучасний стан міжнародних економічних відносин між країнами світу сприяє стрімкому розвитку та поширенню проявів «гібридних воєн» через: протистояння в кіберпросторі, економічні санкції, інформаційні війни, які неможливо було використовувати в минулі часи. Саме завдяки розвитку процесів глобалізації формуються зручні умови для ведення гібридних воєн, вони відповідають таким ознакам як мультимодальність, багатоваріантність, безконтактність.

В умовах глобальної нестабільності починають формуватися нові принципи геополітичного устрою, внутрішніми лініями напруженості між територіями стабільності, де панує закон і міжнародне право та територіями невизначеності, де панує зневага до закону, відбуваються численні локальні конфлікти. Найскладнішим для вирішення є протистояння США, Китаю та Росії, що хочуть змінити визначені після 90-х років сфери впливу.

Гібридна війна використовує більш широкий набір інструментів і методів що зазвичай не розглядається в традиційних оцінках загроз. Ця війна спрямована на вразливі місця в суспільстві, вона синхронізує традиційні засоби з новими способами. Функціональні здібності жертви гібридної війни, хоча і важливі, але не обов'язково будуть надавати правильну інформацію для розуміння проблеми країною-агресором.

РОЗДІЛ II СУЧАСНІ ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

2.1 Аналіз сучасної практики здійснення гібридних та PROXY війн

Аналіз геополітичної ситуації та геостратегічного середовища показують, що на сьогоднішній день відбувається переосмислення філософії та мистецтва ведення війни. Широке застосування новітніх технологій, винаходів та інновацій, як правило, спочатку здійснюється у військовій справі і тільки потім переходить на товари подвійного використання. Новітня військова техніка, використання кіберфізичних систем, штучного інтелекту та інших інформаційних інновацій одразу ж демонструються країнами - учасниками міжнародних конфліктів. В такий спосіб країни-агресори намагаються залякати країну-жертву агресії, а жертва, навпаки, демонструє можливості щодо опору цій агресії. Природу здійснення гібридної війни у Східній Європі, з особливою увагою до тактик і стратегій, вивчають безпосередньо під час її прояву.

У Розділі I зазначалося, концепція гібридної війни не є чимось абсолютно новим, вона представляє собою поєднання конвенціональних і неконвенціональних нерегулярних методів ведення війни, що виходять за межі поля битв і охоплюють економічні, дипломатичні, інформаційні (в тому числі психологічні, кібер та дезінформацію) і політичні способи протиборства. [20]

Використання цієї концепції ґрунтується на здатності здійснювати цілеспрямований вплив на віддалені об'єкти і процеси країни-жертви агресії нетрадиційними військовими засобами, особливо на процеси і об'єкти, які є критично важливими для функцій держави і її збройних сил.

Як асиметричний підхід, гібридна війна спрямована на досягнення широкомасштабних наслідків з використанням відносно незначних коштів, наприклад, перешкоджання військовим операціям супротивника або запобігання отримання політичної підтримки населення [21]. В цілому, при гібридних конфліктах має місце координація так званих м'яких дій з використанням більш цілісної стратегії, яка варіює в плані інтенсивності на різних етапах (ініціювання,

гостра фаза, рішення), і яка спрямована на дестабілізацію внутрішніх і зовнішніх процесів держави.

Кінцевою метою гібридної війни є підризу самих устоїв держави-жертви агресії шляхом стимулювання дестабілізації економіки, розчарування і невдоволення населення, відчуження меншин або скривджених груп населення, створення умов для контрольованої і неконтрольованої міграції, придушення громадянського опору і підризу критичної інфраструктури.

До цього додається використання певних розвідувальних заходів, операцій сил особливого призначення, конвенціональних збройних сил і нерегулярних комбатантів (терористів, злочинців, міліцій, найманців, рухів опору, партизанів і т. п.). Сучасними прикладами гібридних конфліктів є недавні і триваючі бойові дії в Україні, в Грузії, Вірменії, Азербайджані, Афганістан та інші.

Застосування засобів гібридної війни спрямовано на найбільш критичні місця держав, а саме:

- 1) комунікації;
- 2) інфраструктуру;
- 3) транспорт;
- 4) банківську систему.

Все частіше державні і недержавні актори здійснюють напади на вразливі точки ідеологій та інституцій, а також використовують соціальне невдоволення або сприйняття корупції для зрівнювання сил на поле конфлікту. [22] Завдяки цим суттєвим стратегічним можливостям досягається більшого успіху тими, хто використовує методи інформаційної або асиметричної війни.

В результаті використання названих дій в багатьох країнах по всьому світу відбуваються фундаментальні зміни в економічній, соціально-політичній і психологічній ситуаціях, зокрема, переоцінка основних цінностей, має місце зростання популізму. Референдум про Брексит в Об'єднаному Королівстві в 2016 році і обрання Дональда Трампа президентом США відображають стурбованість населення цих найбагатших країн світу соціально-економічними умовами, ставлячи під сумнів такі інституції з багаторічною історією, як Європейський союз і НАТО.

Збереження конкурентоспроможності та провідної ролі на світовій сцені вимагає від США та ЄС відповідної економічної потужності і високого рівня розвитку освіти і науки, ресурсів, які знаходяться, головним чином, в розпорядженні центрів глобальної могутності. Країни, у яких немає доступу до цих ресурсів, відчувають відставання і втрату можливостей, а темпи хай-тек розвитку в економічному секторі та секторі оборони неминуче призводить до втрати їх провідної позиції і перерозподілу сфер впливу між більш могутніми акторами.

Прагнення Росії до захоплення контролю над конкуруючими «центрами світового могутності» і бажання отримати безперешкодний доступ до стратегічних ресурсів або, навпаки, запобігти такому розвитку ситуації, призводить до порушення кордонів або до поглинання їх зон безпеки і сфер впливу. В результаті цього має місце небезпечне взаємне зближення сфер впливу центрів світового могутності з неминучим конфліктом їх інтересів.

Ці конфлікти можна розглядати як зіткнення цивілізацій, в яких культурні та релігійні відмінності народів є первинним джерелом конфліктів в світі після Холодної війни. Американські політологи стверджують, що майбутні війни будуть відбуватися не між державами, а між культурами [22]. Ці зіткнення можуть бути так само макіавеллівськими спробами підризу стратегічних супротивників, оскільки лідери, як правило, будуть відчувати потребу розвивати проекцію військової сили, яка не буде призводити до рішення, при якому збройний конфлікт може призвести до знищення обох сторін. Також сьогодні загострюється необхідність у нових інструментах досягнення цілей без прямої і видимої агресії.

Перед основними геополітичними гравцями стоїть завдання знайти такі технології, які можуть не тільки забезпечити новий рівень потужності озброєнь, а й здатність використовувати слабкі місця у всіх сферах функціонування держави. На відміну від інформаційних кампаній в минулому, нові технології дають можливість досягати стратегічних цілей неконвенціональними і когнітивними ефектами (технології соціального впливу і маніпулювання, кібер

сфера, інформаційна зброя, можливості нанесення істотної шкоди системам управління держави).

Такі технології, як соціальні медіа, уможливили, щоб зацікавлений актор міг дистанційно впливати на всі основні інституції та на інфраструктуру держави. Це стало основою для неконвенціональних зазіхань на територію, як правило, без використання конвенціональних військових компонентів. Або їх присутність уможливило використання організованих і підтримуваних ззовні рухів опору і терористичних рухів, які теж можуть сприяти досягненню стратегічної мети створення нестабільності і нанесення збитку інституцій без застосування військового насильства. [23]

Таким чином, «гібридна війна» є хай-тек конфліктом. Це продовження політики держави або коаліцій, політичних груп, транснаціональних корпорацій і недержавних акторів з метою утворення конфлікту та нав'язування власної волі опонентам через інтегровані адаптивні та асиметричних синхронізувати деструктивні засоби впливу на них в багатовимірному просторі і в різних сферах життя. Гібридна війна раціонально поєднує конвенціональні і неконвенціональні компоненти з зосередженні на використанні багатьох джерел і режимів нападу, синергії результатів і високому рівні невизначеності для опонентів щодо кінцевих стратегічних цілей.

У гібридних конфліктах основними цілями є захоплення контролю над суспільством, здійснення впливу на умонастрої людей, маніпулювання людьми, які відповідають за прийняття важливих рішень в державі. Противник намагається маніпулювати основними цінностями, мотиваційними чинниками, культурним базисом і стратегічної, комунікаційної та критичної інфраструктурою країни. Це досягається комплексним, збалансованим здійсненням впливу з використанням м'якої і жорсткої сили. Ось чому критичні елементи систем, іншими словами, об'єкти асиметричних дій в гібридних конфліктах, є важливими для ключових елементів систем (компонентів, підсистем) держави, політичних, дипломатичних, соціальних, технічних, соціотехнічних, енергетичних, фінансових, кібер, соціо-кібер, інформаційних систем, вплив на них в межах оптимальних заходів та кореляційних параметрів

простору, часу і ресурсів, може, в свою чергу, призвести до бажаних, цілеспрямованих та деструктивних змін в системі відносин.

Однією з відмінних характеристик «гібридної війни» є те, як широко вона зайняла всі аспекти суспільного життя, скільки широкомасштабної, багатовимірної інформації сконцентрувалося в різних системах, а саме:

- електронних військових системах та комплексах та інших видах електронних контрзаходів;
- сучасних інформаційних та комунікаційних системах;
- наявності новаторських систем управління озброєнням;
- наявності інтегрованих розвідувально-ударних комплексів;
- володіння новаторським, в тому числі автоматизованим, програмним забезпеченням;
- наявністю комплексів для ведення інформаційно-психологічних операцій і дій в кіберпросторі;
- наявністю системи контролю навколишнього середовища та космічних систем;
- наявністю роботизованих систем (зокрема, комплекси безпілотних літальних апаратів) і контрзаходи.

Технологічний прогрес завжди був рушійною силою військової стратегії. Технологічно інтенсивні війни пов'язані з проектуванням і широким використанням передових технічних засобів, систем і комплексів, створених найбільш розвиненими країнами. Ці нововведення дають певним країнам очевидну перевагу в ході бойових дій без необхідності зосереджувати переважаючі конвенційні сили. Однак, більш передові в технологічному відношенні держави можуть бути більш уразливими до певних видів нападів[24].

Нові можливості для впливу на вразливі місця в поєднанні з новою зброєю і військовим обладнанням призвели до розробки, реалізації та практичному використанню в провідних країнах нових стратегічних концепцій ведення військових дій: «Глобальна війна», «Глобальна видимість», «Глобальне покриття», «Гібридні війни», «Стратегічний параліч», «Паралельні війни», війни з використанням «Контрольованого хаосу», «Необмежені війни»,

«Контрольовані війни». Ці передові концепції беруть до уваги бойовий вплив на потенційного супротивника на відстані шляхом використання розвідувальної інформаційної підтримки, точної зброї, робототехнічних технологій та інших засобів.

Новаторські технології управління, на відміну від прямих бойових дій, дозволяють проведення атак в основному проти пріоритетних цілей з максимальною швидкістю і точністю дій, що впливають на «критичні» компоненти на будь-якій частині території держави (регіону) без необхідності фізичної присутності. Реалізація такої проєкції сили дозволяє досягнення стратегічних цілей без подолання традиційних перешкод до перемоги в плані часу, відстані та інтенсивної логістики живої сили.

Якщо метою стратегії безпеки є дестабілізація противника і використання його слабких сторін в критичних вузлах (підсистемах, компонентах, об'єктах), тоді немає необхідності контролювати його територію силою. Навпаки, ці уразливості, виток безпеки, слабкі логістичні ланки, щілини в системі безпеки, дозволяють здійснювати підри्व істотних систем, необхідних для продовження або навіть для початку боротьби. На функціонування системи або будь-який інший деструктивний вплив на об'єкт робить держава, яка не змогла вжити превентивних заходів щодо використання наявного потенціалу для адекватної відповіді на наступні військові дії.

По суті, державна підтримка оборони в умовах гібридних загроз і гібридних військових дій вимагає існування збалансованого і повномасштабного сектора національної безпеки і оборони. Збройні сили залишаються ключовим компонентом національної безпеки, який повинен реагувати на сучасні і майбутні виклики і загрози. Збройні сили повинні мати у своєму розпорядженні сучасну зброю і військове обладнання, адекватну організацію та підрозділи з кваліфікованим особовим складом. Цей кваліфікований персонал повинен бути в змозі вести інтенсивні інформаційні та спеціальні операції з завданням впливати на економіку, політику, енергетичні системи, інформацію і комунікації, командування і управління, місцеве населення і населення країни противника.

У число особливостей військового компонента у високотехнологічних і гібридних війнах входять:

- перехід від стратегічного управління до оперативного бойового управління, основою якого є менеджмент поля бою в реальному часі і інформаційна перевага над діями супротивника: розвідка, прийняття рішень і реалізація, впливу (позбавлення) [22];
- перехід від первинних відповідальностей щодо ведення бойових дій до кібер і аерокосмічного середовища, в тому числі РНР [20];
- розширення арсеналу засобів ведення війни на основі роботизації, стелс концепцій і дистанційних військових дій;
- формування та використання ситуаційних і автоматизованих комплексів і систем спостереження і нападу;
- широке використання ефективних нелетальних озброєнь [21];
- використання розширених груп нерегулярної міліції [22];
- відповідне розширене використання асиметричних бойових дій;
- розширення ролі та участі Сил особливого призначення [23];
- розширення залежності від радіоелектронних, психологічних та інформаційних засобів ведення бойових дій через використання кібер активів [24];
- перехід до адаптованим до противника методів ведення війни в усіх сферах дій [25].

Поєднання досліджень і аналізу бойових дій показує, що пов'язані з кіберсферою дії і інформаційна війна розширюються як в плані спектру, так і в плані значення для воюючих сторін. У цьому контексті, гібридна війна і використання кібер активів як частини її, є найбільш важливими факторами для розуміння майбутньої дуги конфлікту.

До прикладу, бойовим діям в Іловайську і Дебальцеве в Україні передували істотний підйом активності в інформаційному просторі. Широко поширювалася негативна інформація про ключових посадових осіб збройних сил України та представників уряду (зазвичай спалахи негативної інформації передували початку нової бойової кампанії) [28]. Ця масова практика, називається кібер

агресією, яка доповнюється дезінформацією з проксі і фальшивих фронтів в Інтернеті [29].

Інформаційні та психологічні операції (дії) ворога в кібер просторі вимагають використання різних Інтернет ресурсів. Прикладами інформаційних і психологічних операцій є підготовка та поширення конкретної інформації в соціальних мережах та інших Інтернет ресурсах, спрямованої на дискредитацію української влади, командування АТО і військового складу в рамках кампаній «Якщо не генерали», «Генерали-зрадники України», «Слава української артилерії».

Дезінформація, або неперевірена, фальшива інформація, в тому числі з використанням спеціальних технологій для підвищення рейтингу таких повідомлень, як правило, поширюються в національному кібер просторі як військово-патріотичні ресурси. Необхідно відзначити, що деякі з цих Інтернет ресурсів мають хостинг у Російській Федерації [27]. Контент-аналіз і моделювання потоків онлайн новин під час найбільш інтенсивних дій в Дебальцеве в лютому 2015 року з використанням технології для моніторингу новин «InfoStream» [28] демонструють критичний ступінь флуктуації амплітуди до критичної для поширення повідомлень.

Аналіз роботи ЗМІ під час бойових дій показав суттєві наслідки від їх масового використання. Інформація широко розповсюджуються через соціально-політичні інформаційні кампанії. По-перше, очікується, що кібер агресія проти ключових фігур в уряді стимулює розширення діапазону негативних інформаційних потоків, спрямованих на поглиблення існуючої громадянської недовіри і антидержавної поведінки.

Коли така інформація доходить до соціальних медіа, поширення фальшивої і шкідливої інформації заохочує переконання і поведінку, які в нормальних умовах були б обмежені існуючими соціальними звичаями і суспільними очікуваннями. Навіть якщо інформація не породжує свідому зміну переконань, вона може впливати на інтерпретацію майбутньої інформації, створюючи ефективний фон і опорні пункти для тлумачення. [30] Це може

додати необхідного забарвлення в картину місцевого агресора, який бажає впливати на хід конфлікту з тим, щоб послабити підтримку уряду.

У деяких випадках така інформаційна війна може замінити кінетичні операції, підриваючи оборонні кампанії ще до того, як вони почалися. Кібер агресія почасти приховує своїх акторів і мотивів під технологічними методами, які можуть маскувати їх маніпулятивні мети. У число методів приховування входять анонімні претензії до влади, неправдиві новини, маніпуляція напівprawдою, повторення таких повідомлень, інформаційне перевантаження, кібер-псевдо операції (держава, яка виступає в образі повстанців), використання «наречених ляльок» (урядові агенти, які відіграють роль онлайн коментаторів) і астротурфінг (створення хибних низових рухів)[33].

В Україні наслідки таких дій після 2014 року привели до дискредитації Збройних сил, невдоволення та недовіри, спрямованих в першу чергу проти основної військової і політичної влади держави, до сумнівів в необхідності військових дій, до нанесення шкоди громадянської моралі і заохочення дезертирства серед військового персоналу. При відсутності конкретних контрзаходів проти дискредитації українських збройних сил, при невдоволенні і недовірі, можна очікувати ослаблення державних і військових здібностей, необхідних для відповіді на агресію. Більш того, дії національних медіа порталів, ненавмисно або організовані Російською Федерацією, погіршили і без того вже складну ситуацію. Опора ЗМІ на ненадійні або фальшиві джерела, що подаються в негативному плані новини і критика дій керівництва збройних сил, сприяли успіху інформаційної кампанії противника[33].

Російські сили змогли використовувати вже існуючі уразливості в соціальній, політичній і економічній системі для того, щоб привести до відкритого конфлікту, причому час таких операцій збігся з початком кінетичних операцій на Донбасі в 2014 році. Використання кібер активів стало формою проекції сили, якому сприяло ініціювання криз далеко попереду і за лінією фронту, створення форм більш складних криз, які впливали на інфраструктуру, на банківську систему, на політичне керівництво, а не тільки на збройні сили, що воюють на передовій. Знову ж, розширення традиційного військового конфлікту

не є нова стратегія, але нові технології забезпечують як наявність коштів, так і вразливих місць, що дозволяють проведення таких операцій в масштабах, які не часто мали місце раніше, і при менших витратах на ресурси з боку агресора.

Ефективна превенція і виявлення інформаційних і психологічних операцій ворога в кібер просторі і наша швидка реакція вимагають створення національних центрів для контрзаходів проти інформаційних і кібератак. Національні центри повинні об'єднувати і полегшувати координацію між інтернаціональними центрами, що забезпечують прийняття контрзаходів проти кібер загроз. Національні центри повинні забезпечувати моніторинг та виявлення деструктивних впливів і ідентифікувати ознаки, механізми (стратегії, тактики, технології, форми і методи) їх реалізації. Вони повинні виявляти джерела і варіанти розповсюдження небезпечного вмісту, взаємозв'язок під час операції (дій) між різними Інтернет ресурсами для визначення мети дій і можливих наслідків. Заходами для нейтралізації деструктивних інформаційних і кібер впливів є:

1. попередження власників (якщо вони відомі) Інтернет ресурсів про обмеження, що стосуються поширення неправдивої, недостовірної інформації з рекомендацією про її стирання, якщо ця інформація завдає шкоди суб'єктам і об'єктам національної безпеки (особистостям, суспільству, державі);
2. створення публічних реєстрів ненадійних / підозрілих ресурсів;
3. у випадках, коли неможливо визначити господаря або модератора, а зміст може перетворитися в реальну загрозу для суб'єктів і об'єктів національної безпеки, дається рекомендація заблокувати електронні інформаційні ресурси, стерти їх вміст.

2.2 Оцінка загроз для національних інтересів держав через гібридні та проксі війни.

У контексті гібридної війни виникає нагальне питання щодо адекватності реагування на її виклики. Україна, країни ЄС та НАТО стикаються з новими

загрозами, які вимагають від цих демократій змін у військовій та політичній діяльності, пошуку нових форм та методів забезпечення національної безпеки. Гібридна війна як форма неоголошеної війни ведеться з комплексним використанням військових та невійськових інструментів (економічних, політичних, інформаційно-психологічних тощо), що докорінно змінює характер військової боротьби.

Таким чином, зміна характеру нинішнього збройного конфлікту та гібридна агресія Російської Федерації проти України створили імпульс для прискорення трансформацій та структурних змін у секторі безпеки та оборони України. Одним із пріоритетних напрямків оборонної реформи є модернізація системи управління сектором безпеки та оборони з метою приведення її у відповідність із сучасними військовими конфліктами, підвищення військової сили в секторі оборони України, систематичний перехід до стандартів НАТО (STANAG) у організації, озброєння та навчання військ (сил), а також у системі оперативного прийняття рішень.

Кризові ситуації з'являються, коли зовнішні сили (агресивні та/або природні) експлуатують уразливі місця та переважають критичні системи у цільовому регіоні чи силі. Ці кризи можуть виникнути в результаті інформаційних та кібердій в умовах гібридного конфлікту, як реалізація інформаційних, психологічних та кіберзагроз (наприклад, терору, економічних, військових, дипломатичних, політичних тощо), спрямованих проти критичної інфраструктури системи управління та управління державними або військовими силами. Ця втрата або інтенсивне погіршення працездатності може бути реалізовано як нелінійна функція, що означає, що вплив може бути не очевидним до повного збою цільової системи.

Ефективні заходи проти кризових ситуацій у кіберпросторі відповідно до досвіду АТО (операція в окупованих районах України) можуть бути реалізовані через:

- систематичний розвиток форм, методів та засобів оперативного виявлення, захисту та активних заходів проти інформаційних загроз у кіберпросторі;

- здійснення наукових досліджень та розробку спеціалізованого програмного та апаратного забезпечення інформаційної діяльності в кіберпросторі;
- підвищення якості професійної військової освіти та навчання на основі бойового досвіду та уроків, отриманих у цій сфері;
- проведення прикладних національних та міжнародних тренінгів, військових ігор та консультацій, зокрема з НАТО;
- покращення підготовки та навчання військових та цивільних спеціалістів у сфері інформаційної та кібербезпеки;
- оперативне впровадження отриманих уроків у національних та міжнародних системах безпеки.

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду показує, що ефективно використання методів гібридної війни призводить до непередбачуваних моделей кризи та реагування на її вирішення. Для практиків гібридної війни незвично мати чітко визначені результати та шляхи розвитку подій, тому так само ті, хто реагує на такі стратегії, повинні мати можливість адаптуватися у динамічному та мінливому середовищі.

Технологічне проектування відомих систем протидії в кризових ситуаціях, форми, методи та використання систем повинні бути орієнтовані на формування статичної надмірної структури цільової системи. Розподіл завдань між усіма компонентами кібератак у системі, як правило, рівномірний, з вибором компонентів лише відповідно до їх призначення. Збільшення кількості та щільності потоку кризових ситуацій призводить до структурної складності систем, призначених для реагування на них.

Цей розподільний дизайн забезпечує надмірність інформації та ускладнення при їх передачі та обробці. Ці ж принципи є основою для розробки програмного забезпечення, спрямованого на реалізацію оперативних процесів виявлення, захисту та активних заходів проти інформаційних загроз у кіберпросторі. Зазначені підходи неефективні в реальних умовах конфлікту, коли противник розгортає однакові або вищі ресурси інформаційної війни, а потім для

досягнення своїх цілей застосовуються м'які сили та кінетичні сили. Такий підхід є ключовою особливістю нинішніх гібридних воєн.

Ретельне впровадження принципів ситуаційного контролю надає можливості для раціонального розподілу та перерозподілу власних ресурсів та зосередження сил на критичних (для забезпечення безпеки) напрямках дій противника. Методи фронтального аналізу, моделі самоорганізації та біфуркації дають можливість вчасно виявити загрози та критичні ситуації, передбачити напрямок їх розвитку та реальні цілі. Практично цей підхід підвищує ефективність заходів протидії інформаційній війні в результаті систем попереджувального попередження, повноти та точності інформації та своєчасності реакцій.

Важливим моментом є вплив дій агресора, який прагне збільшити внутрішню нестабільність у багатьох сферах (рис. 1). Передбачуваний вплив може включати зростання недовіри до інституцій та спільних цінностей, розмивання економічної діяльності та довіри, а також плутанину об'єктивності, знань, ідеології та інших джерел соціальної згуртованості [34].

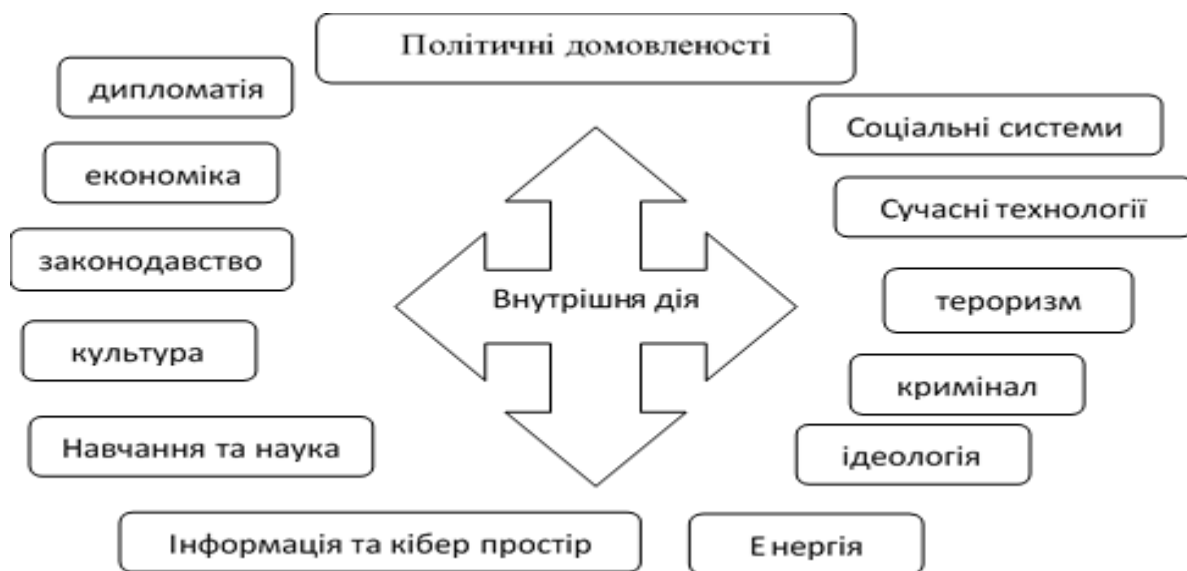

Рисунок 1. Сфери гібридної війни[34].

Гібридні війни суттєво відрізняються від традиційних воєн як за їх початком, так і за перебігом, використовуючи різні стратегії та засоби дії. Гібридна війна поряд з нерегулярними конфліктами (або ІW-нерегулярні війни) характеризується використанням нерегулярних чи невійськових сил або,

принаймні, тих сил, які приховують свою національну прихильність на користь анонімності чи фальшивого маскуванню як місцевого ополчення. Спецпідрозділи, диверсійно-розвідувальні групи, розвідувальні підрозділи різного характеру беруть участь у просуванні та проведенні операцій[35].

Для деяких збройних сил або державних сил безпеки спеціальні операції можуть включати проведення конкретної інформації або кібер-заходи, електронні операції або диверсійні дії, покликані знищити критичні вузли, які інакше неможливо досягти традиційними засобами.

Тому першочерговим завданням оборони держави в сучасних умовах є розробка ефективних систем протидії. До таких систем слід віднести технологічно прогресивні види розвідки, електронної розвідки, інформаційно - психологічні операції та кібер-операції, які можна координувати для досягнення спільної стратегії, а також здатні діяти як самостійно, так і в рамках інших операцій.

Ключовим компонентом такої незалежної працездатності як у ISR, так і в бойових операціях є розробка та використання безпілотних безпілотників. Постійне використання безпілотників для різних функціональних областей (розвідка, електронні заходи протидії, прямі удари тощо) та різних оперативних середовищах (суша, море, повітря, амфібії) є важливим фактором гнучкості у динамічних конфліктних ситуаціях.

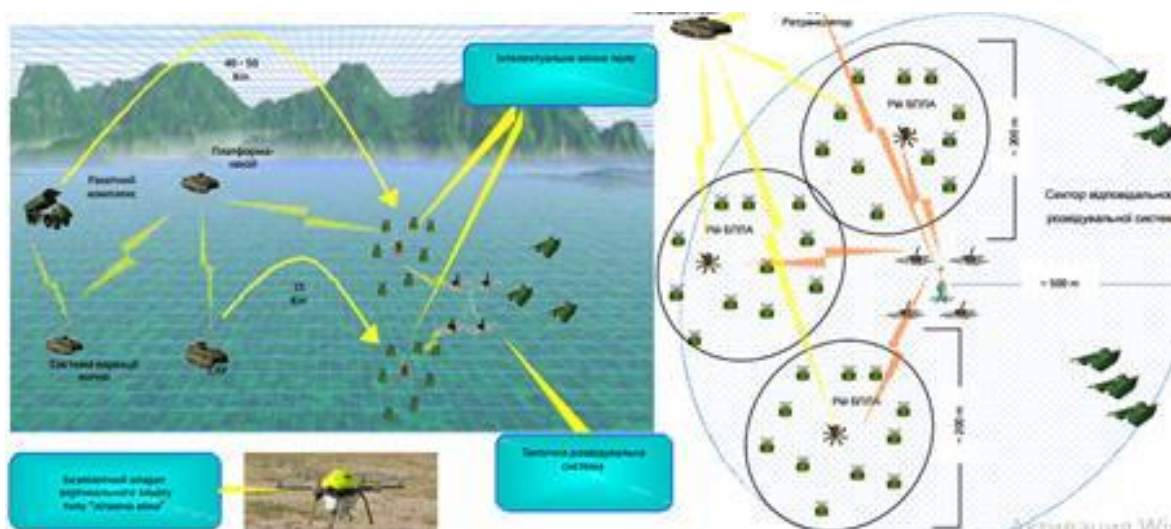

Рисунок 2. Безпілотний авіаційний комплекс потужної потужності для спеціальних операцій, таких як «Літаючі міни» .[36]

Розгортання передових можливостей розвідки та реагування має розвиватися паралельно з відповідним навчанням як для військового, так і для цивільного персоналу, якому потрібно буде працювати у системі. Не можна очікувати, що технологія працюватиме належним чином без висококваліфікованого персоналу, який зможе використовувати, підтримувати та надалі розвивати складні системи, необхідні для вирішення мінливого характеру поля бою.

Повних, ефективних можливостей можна очікувати лише тоді, коли стратегії та технології розробляються у координації з професійною підготовкою. Непрофесійне використання таких технологій нерідко стає причиною їх поганої роботи, наприклад, коли стандартні операційні процедури у навчанні вирішують набагато давніші уявлення про проблему (наприклад, вторгнення кібернетичної мережі в інформаційні мережі як технічна проблема, а не загроза національній безпеці).

На сьогоднішній день кластер передових оборонних технологій в державному секторі несе первинну відповідальність за управління кар'єрою та підготовку військовослужбовців. Тому країнам слід зосередитись на створенні та розвитку технологічних систем оборони з комплексними дослідженнями та експериментами для забезпечення належного рівня підтримки оборони. Розширюючи сферу застосування за межами раннього попередження, доступного в центрах «гібридних загроз», створених у деяких країнах НАТО, ці групи мають на меті розробити відповідні технології та стратегії щодо майбутніх загроз, які вони зможуть ідентифікувати. Передбачений кластер передових оборонних технологій включатиме:

- міцну систему військових досліджень з належною науковою організаційною структурою
- академічну орієнтація на досвід у передових технологіях
- науково обґрунтований виробничий комплекс із стаціонарними та мобільними зразками озброєння та військової техніки, командними пунктами та лабораторіями

- технологічно передові експериментальні бойові та бойові підрозділи, розроблені відповідно до академічних/наукових досліджень кластеру (рисунок 3).
- підготовку персоналу у сфері передових технологій для всіх родів військ у Збройних силах та інших міністерствах та інститутах у секторі національної безпеки та оборони держави
- використання військового компоненту, промислової та виробничої бази регіону
- уникнення додаткових витрат фінансів та часу.

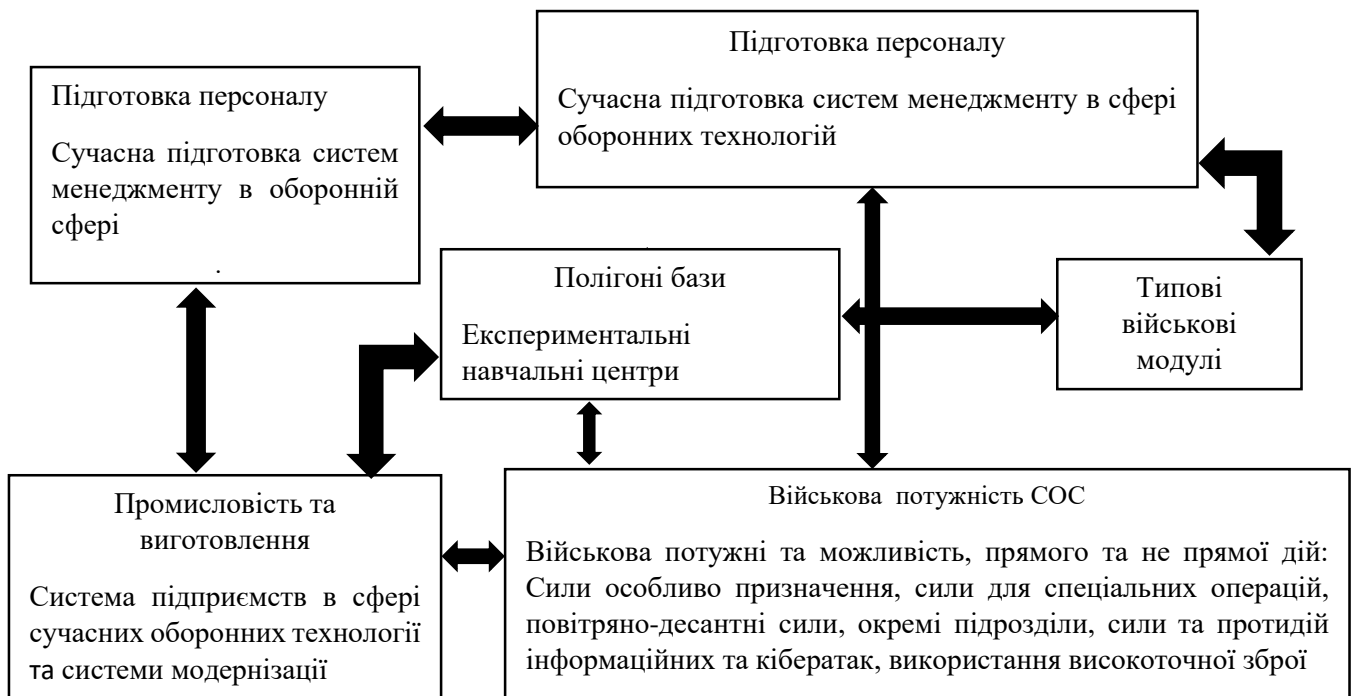

Рисунок 3. Кластер сучасних технології в системі оборони держави.

Реалізованість такого центру можна довести і підтримати, ґрунтуючись на досвіді провідних країн, зібраного в ході дослідження новаторських ідей та їх реалізації у військовій сфері, наприклад, DARPA (Управління для перспективних дослідницьких проектів Міністерства оборони США). Рациональне опрацювання всіх практичних питань кластера сучасних технологій для оборони слід провести у тісній координації з центральними органами командування та управління збройними силами. Він має працювати безпосередньо з силами, співпрацюючи

із центральними органами управління. Центральні органи управління кореспондують з військовими частинами та підрозділами з їхньою полігонною базою та взаємодіючими організаціями та структурами.

Політика держави щодо передових технологічних, інформаційних та кібер систем забезпечення безпеки стала одним із найважливіших компонентів національної політики безпеки у військовій сфері. Сучасні технології змінили можливості надання впливу на сили противника, породжуючи необхідність реорганізації менеджменту та захисту проти м'яких і військових способів впливу, зокрема, підготовки особового складу для безперервного підтримки боєготовності сил. Досвід різних країн, які вже зіткнулися з новими формами гібридної війни, доводить, що високий рівень стану національної безпеки та оборони потрібно підтримувати навіть за умов світової економічної кризи та суттєво зменшених витрат на збройні сили. Розширення поля бою за межі кінетичних операцій та нападів на інфраструктуру потребує комплексного використання як доктрин традиційних сил, так і нового технологічного та синергетичного планування.

Досвід військових конфліктів, що відбулися в останньому десятилітті свідчить, що стратегічну перевагу має той з акторів, хто першим зрозуміє і почне застосовувати нові технології як підсилювач своїх здібностей і тому може взяти гору над переважаючими конвенційними силами, - і навіть без провокування стійкою реакції.

Командири повинні використовувати нові методи та доктрини, навіть для того, щоб розуміти які з них може застосувати противник. Використання передових технологічних систем дає змогу підвищити ефективність вже існуючого військового потенціалу держави за менших витрат, можливо навіть однієї третини традиційного бюджету. Розглядаючи концепції національної безпеки та національної військової стратегії, держави найрозвиненіших країн віддають найвищий пріоритет освіті та науці як інструментам створення технологічно інтенсивних засобів воєнних дій, застосовуючи новаторські технології управління та сприяючи швидкій та переконливій перемозі у справжніх та майбутніх військових конфліктах.

Висновки до Розділу II

Зміна характеру нинішнього збройного конфлікту та гібридна агресія Російської Федерації проти України створили імпульс для прискорення трансформацій та структурних змін у секторі безпеки та оборони України. Одним із пріоритетних напрямків оборонної реформи має стати модернізація системи управління сектором безпеки та оборони з метою приведення її у відповідність із сучасними військовими конфліктами, підвищення військової сили в секторі оборони України, систематичний перехід до стандартів НАТО (STANAG) у організації, озброєння та навчання військ (сил), а також у системі оперативного прийняття рішень.

Країни, які вже зіткнулися з новими формами гібридної війни, впевнилися, що високий рівень стану національної безпеки та оборони потрібно підтримувати навіть за умов світової економічної кризи, не допускаючи суттєвого зменшення військових витрат. Розширення поля бою за межі кінетичних операцій та можливі напади на інфраструктуру потребують комплексного використання як доктрин традиційних сил, так і нового технологічного та синергетичного планування безпекових заходів.

Розглядаючи концепції національної безпеки та національної військової стратегії, держави найрозвиненіших країн віддають найвищий пріоритет освіті та науці як інструментам створення технологічно інтенсивних засобів військових дій, застосовуючи новаторські технології управління та сприяючи швидкій та переконливій перемозі у справжніх та майбутніх військових конфліктах. Тільки впровадження новітніх військових технологій може захистити країну від гібридних загроз.

РОЗДІЛ III ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ З РОСІЄЮ

3.1. Гібридна загроза Росії як інструмент знищення державності України

Світовий політичний процес значним чином залежить від тих трансформаційних процесів, які відбуваються всередині держав. Провідні політичні суб'єкти, якими наразі є не тільки держави, а й окремі індивіди, визначають наповнення основних політичних тенденцій, які неодмінно впливають на життя пересічних громадян. Зовнішня політика України не є виключенням.

Український зовнішньополітичний курс сьогодні зосереджений на вирішенні вкрай важливих питань, пов'язаних з агресією Росії проти нашої держави. Адже ситуація на Сході України є однією із класичних форм міжнародних відносин, а саме конфліктною взаємодією держав, яка є історично однією із найдавніших. Тобто це той самий «солдат», про якого говорив французький дослідник міжнародних відносин Реймон Арон, що поряд із «дипломатом» є архетипом однієї із форм міждержавної взаємодії. Велика роль недержавних гравців у конфлікті доводить, що конфлікт не є явищем класичних відносин у військовій сфері, а виступає в якості основи для застосування супутніх інструментів з метою досягнення політичних цілей.

Глобальні трансформації нашого часу сприяють загострення геополітичної конкуренції між провідними гравцями світу і закладають основу для масштабних геокультурних змін. За прогнозами багатьох вчених, глобалізація в її негативному сенсі розвитку збройних конфліктів, релігійних, ідеологічних, етнічних, расових протиріч тощо. Це, у свою силу, стане каталізатором зміни принципів безпеки багатьох країн.

Особливого значення на тлі цих тенденцій набув російсько-український конфлікт, що став несподіванкою для громадян України та міжнародної спільноти. Географічне положення України на європейському континенті та численні підписання нею міжнародні договори, зокрема щодо її безпеки, не

стали перешкодою для збройної агресії з боку Російської Федерації. Таким чином, на думку багатьох аналітиків, це підтверджує кризу всієї європейської системи безпеки, призводить до перегляду її основних принципів.

Після здобуття незалежності в Україні розпочався тривалий процес становлення державності, що включав трансформацію як внутрішніх (економічна, політична, культурна), так і зовнішніх (формування її зовнішньополітичного портрету та зображення, знаходження свого місця в системі міжнародних відносин) так і інтеграційні процеси.[38]

Однак процеси державотворення в Україні виявилися достатньо складними, що значною мірою пов'язано з експансіоністською політикою Росією на пост-радянському просторі. Де-юре незалежна Україна вступила в так звану зону «привілейованих інтересів» Росії, що пояснюється спробами останньої вплинути на внутрішню політику через підтримку проросійських лідерів. Росія прагне не допустити євразійського інтеграційного процесу, за її баченням Україна має залишатися блокпостом перед Європою.

Можна стверджувати, що зовнішня політика Росії щодо України ніколи не передбачала встановлення справді рівноправного партнерства та паритетних відносин. Натомість Україну вважали підконтрольною Росії. Ці російські геополітичні плани щодо України були зруйновані в результаті Революції Гідності. Путінський режим у відповідь вдався до відвертої агресії проти України. У березні 2014 року спочатку був анексований Крим, потім почалася військова експансія на Сході України. «Неоголошена» або «гібридна» війна РФ проти України триває, що завдає значних людських, територіальних та економічних втрат.

Таким чином, серед причин російсько-українського конфлікту слід виокремити наступні:

- по-перше, поширення в російському суспільстві уявлень про те, що росіяни та українці є єдиною (братньою) нацією, об'єднання якого необхідне для створення так званого «російського» світу; Україна має входити до складу Росії, оскільки Росія не може знову стати світовою наддержавою без України. Ці антиукраїнські стереотипи закладено в

російському менталітеті, Останній фактично має знищити Україну як національну одиницю, суб'єкт міжнародного права та геополітичну реальність. У цьому контексті варто згадати слова відомого російського геополітики Дугіна, який вважає, що «суверенітет України є негативним явищем для Росії і може легко спровокувати військовий конфлікт. Існування України в сучасних кордонах та зі статусом «суверенної держави» рівнозначно розгону геополітичної безпеки Росії, вторгнення на її територію. Подальше існування унітарної України є неприйнятним».[37]

- по-друге, геополітичні плани Росії щодо пострадянських держав, були реалізовані у наступних діях: - підписано Меморандум про посилення ефективності Договору про колективну безпеку та його адаптацію до сучасної геополітичної ситуації (2000 р.); - створено Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) (2000 р.); - спроба створення Єдиного економічного простору (ЄЕП) (2003 р.) за участю Росії, України, Білорусі та Казахстану; - створення Митного союзу (2007 р.) та загальні посилення впливу Росії на Україну в цьому контексті (наприклад, переглянута Концепція зовнішньої політики Російської Федерації, підписана В. Путіним у 2013 р., де окремо зазначено назву «розбудовувати відносини з Україною як найкращим партнером» у рамках СНД, участь її участі в розширених інтеграційних процесах». Ці плани РФ були реальними для Президента В. Януковича (наприклад, у цьому контексті відбулося підписання Харківських угод 21 квітня 2010 р.).

Водночас варто констатувати, що посиленням цих геополітичних намірів Росії до 2013 року сприяла сама Україна, зокрема своєю політикою «багатовекторності» чи «балансування» між двома центрами сил – Росією та ЄС, що реально будувалися на фактичній невизначеності наряду її інтеграції. Європа вважала цей український курс «подвійною грою», а Російська Федерація – ймовірним виходом України із «сфери впливу».[39]

Негативно вплинула на внутрішній розвиток держави олігархія, особисте збагачення керівництва шляхом захоплення державних ресурсів. Такий стан

речей призвів до зростання безробіття, бідності населення, посилилася корупція, населення стало беззахисним перед чиновниками та корумпованим судом.

По-третє, революційні події в Україні 2014 року засвідчили прагнення українського народу до демократичного розвитку країни на європейських засадах і фактично чітко визначили міжнародне самовизначення держави.

Революція гідності, що відбулася в Україні з 21 листопада 2013 року по лютий 2014 року, стала важливою стадією суспільно-політичних трансформацій. Водночас революційні зміни в Україні призвели до жорсткої реакції Росії, яка мала «своє» бачення внутрішньо- і зовнішньополітичного розвитку Української держави.

Внаслідок російської агресії були фактично зруйновані інституційні механізми міждержавних відносин обох країн, політико-дипломатичні відносини сьогодні характеризуються конфронтаційним характером і реалізуються лише у багатосторонньому форматі.

Революція в Україні зруйнувала плани РФ щодо знищення України, яка почала реалізацію у сферах: економіка, енергетика, безпека та інформація. Йдеться насамперед про спроби не допустити зближення України з ЄС та США, втрутитися в інституційну та структурну модернізацію економіки; посилити енергетичну залежність України; сформувати громадську думку шляхом вигідної Кремлю інформаційної політики тощо. Наслідками цих протиріч було те, що Росія відмовилася визнати нове державне керівництво України та проголосила Революцію Гідності «збройним захопленням влади», «державним переворотом», тощо. Це призвело до початку російсько-українського конфлікту, анексії Кримського півострова; розгортання військових дій на Сході України; політико-дипломатичного протистояння; економічної дискримінації; енергетичного протистояння; гуманітарної агресії; інформаційної війни.

Вчені також пояснюють причини військового конфлікту в Україні бажанням деяких представників російської влади реалізувати свої імперські амбіції; біполярністю бачення міжнародної системи; недоліками реформ в Україні; енергетичною залежністю ЄС від Росії тощо.

Таким чином, причинами російсько-українського конфлікту є імперська природа Росії, менталітет російського суспільства, розуміння та незгода Росії з «втратою» України. Варто зазначити, що російсько-український конфлікт зараз трактують по-різному, часто вживаючи відмінності від одного терміну – війна, «гібридна» війна, антитерористична операція (АТО), агресія, внутрішній конфлікт, громадянська війна.

Для характеристики конфлікту між Україною та Росією можна використовувати такі поняття: «нетрадиційна війна», «нерегулярна війна», або «комплексна війна». Загальним для всіх цих понять є «розмивання» контурів військового конфлікту та залучення невійських засобів, які не мають прямого відношення до класичного військового протистояння в звичайній державі.

На нашу думку, найбільш відповідним для російсько-українського конфлікту є термін «гібридна війна», що найповніше відображає реалії цього глобального протистояння. У грудні 2021 року Росія уже відкрито погрожує Україні військовим вторгненням та планами про захоплення двох третіх території.

Як бачимо, що за цих умов змінюється класичне визначення війни, а традиційне бачення війни (спосіб війни – власне спосіб ведення операцій) застаріло і не відповідає велінням часу. Однак у сучасному міжнародному праві немає визначення поняття «гібридна війна». Це призводить до того, що сторони, які вдаються до застосування методів гібридної війни, не можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності. Ігнорування цієї проблеми правознавцями може призвести до неефективності засобів сучасного управління збройними конфліктами.

Гібридна війна значною мірою визначається як поєднання класичної війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Їхня участь пов'язана насамперед з тим, що вони можуть робити те, що не повинна робити держава відповідно до міжнародних принципів, норм і цінностей (наприклад, Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, угод з іншими країнами тощо).

Можна констатувати, що в Україні відбувається саме гібридна війна, яку розв'язала Росія. Це підтверджують, зокрема, особливості перебігу збройного конфлікту, відмінною рисою якого є відсутність прямих військових зіткнень регулярних військ України та РФ, підтримки останніми з боку недержавних сил (найманців, сепаратистів, відносини з якими Росією формально заперечуються). Використовуються такі брудні прийоми та методи ведення цієї війни, як хабарництво, шантаж, залякування, викрадення, захоплення громадських об'єктів, місцевої влади та критичної інфраструктури, організація та проведення актів тероризму, насильства та мародерства. Водночас Росія, як держава-агресор, перекладає відповідальність за «брудну роботу» на недержавні угруповання (у тому числі й військові).

Росія використовує широкий спектр методів гібридної війни, у тому числі перекручування та спекуляції історії; заперечення агресії; поширення дезінформації для дестабілізації ситуації всередині країни; спроби створити проросійську коаліцію в міжнародній політиці; активну інформаційну кампанію, спрямовану на створення позитивного іміджу Росії в Європі («начебто вона здійснює миротворчу діяльність» (гуманітарні конвої); переміщення через кордон військової техніки відбувається приховано і заперечується; залучення російських розвідувально-диверсійних груп; терористичні акти перекладаються на ЗСУ.

Варто зазначити, що РФ вдається до використання феномену «гібридної війни» передусім тому, що прагне переосмислити своє місце у світі та регіоні, реалізувати свої імперські прагнення. В. Путін у своєму посланні Федеральним зборам Російської Федерації зазначив: «... Треба визнати, що розпад Радянського Союзу був найбільшою геополітичною катастрофою століття. Це була справжня драма для російського народу. Десятки мільйонів наших співгромадян і співвітчизників опинилися за межами російської території».[40]

Вчені сходяться на думці, що у здійсненні імперських амбіцій (пережиток минулого) асиметричний підхід, що його застосовує Росія є доцільним. За інших обставин ідеї «русского мира» і Великої Росії, ніколи б не були реалізовані. Період з 2001 по 2014 рр. вважається етапом пошуку форм і методів реалізації цих

геополітичних планів. Тоді першочерговим завданням російського уряду було навчання власного населення або його «геополітичну мобілізацію» через нав'язування образу «чужого ворога», сформувавши чітке розмежування між «Я» та «Інший»[41].

Зміна політичних режимів у СНД (Грузія, Україна, Молдова, Киргизія) змусила РФ готуватися до того, що опозиція інтенсивніше «відстоюватиме» свої інтереси. Внутрішньополітичні зміни в колишніх республіках сприймалися РФ як зовнішня загроза реалізації їхніх геополітичних цілей.

Крім суто політичних і військових методів, Росія в рамках «гібридної війни» використовувала поняття «війна трьох чвертей». Її суть полягає в тому, щоб сучасний військовослужбовець мав вести традиційний бій в одному кварталі, виконувати поліцейські функції в другому, а - гуманітарну місію в третьому.

Першими в Криму з'явилися «зелені чоловічки», головним завданням яких було виконання «гуманітарної» місії із забезпечення «прав російськомовного населення». Пізніше вони перейшли до функцій поліції, а саме допомоги у проведенні «референдуму». Тоді вони виконували квазівійськові функції з примусового нав'язування виконання результатів «референдуму».

Найважливішою складовою ведення російської «гібридної війни» проти України, на нашу думку, є інформаційна. Активне використання інформаційного фронту пов'язане насамперед з тим, що він використовується серед населення в зоні конфлікту; серед населення країни, проти якої здійснюється агресія, але територія якої не охоплена конфліктом; серед громадян країни-агресора та міжнародної спільноти. Це дозволяє швидко впливати на свідомість усіх сторін конфлікту.

Важливою складовою інформаційної війни стали симулятори – образи того, чого не існує в реальності. Прикладами таких симуляторів є «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розіп'яті хлопчики», використання Україною «забороненої» зброї. Стратегічною метою використання цих симуляторів є заміна справедливого викладу природи конфлікту на «інформаційні фантоми», вигідні для агресора.

При цьому слід зазначити, що для підтримки своїх дій агресор використовує методи «гібридної війни» і проти своїх громадян. В результаті, багато росіян довіряють інформаційній політиці своєї влади. РФ докладає всіх зусиль, щоб переконати міжнародне співтовариство у своїй пропаганді, для чого використовує діяльність різних «мозкових центрів», вигаданих проросійських «експертів» у Європі, а також діяльність каналу RT. У країнах ЄС довго не розуміли шкідливість цієї пропаганди та необхідності жорсткої протидії їй.

Зараз європейські країни також стурбовані масштабами проникнення російської інформації. Тільки у 2014 році в Латвії було створено Центр передового стратегічного зв'язку НАТО, завданням якого є – адекватна відповідь на спроби інших країн вплинути на інформаційний простір НАТО. Важливість розвитку стратегічних комунікацій була підкреслена після саміту НАТО в Уельсі, де було прямо вказано, що створений Центр має опікуватися питаннями «гібридної війни».

- Поширення російської пропаганди активно здійснюється також через всесвітню мережу «Інтернет». Зокрема, в соцмережах проводяться спеціальні психологічні операції. Національний інститут стратегічних досліджень США та деякі західні експерти та вчені виділяють такі компоненти інформаційної війни:
 - психологічна війна з метою втілення ідей та думок, яких вимагає Кремль, у суспільну та індивідуальну свідомість. Дезорієнтація населення; залякування свого народу образом ворога, а супротивника власною силою; пропаганда своїх ідей різними способами. Зокрема повідомленнями, які розповсюджуються, щоб сформувати позитивне сприйняття певних дій у суспільній думці, викликати певні емоції, настрої, політичну поведінку серед населення, які є вигідними для агресора.
 - у рамках гібридної війни Росії проти України виділяють такі основні методи інформаційної агресії: 1) дезінформація та маніпулювання; 2) адвокатська діяльність; 3) диверсифікація громадської думки; 4) психологічний і психотропний тиск; 5) чутки.

Водночас варто зазначити, що російсько-український конфлікт не є «локальним», периферійною подією – він має регіональні та глобальні виміри та включає виклики та загрози глобальній системі безпеки. ЄС рішуче пропагував низку ініціатив з інтеграції та наближення. Наприклад, Європейська політика сусідства у Східній Європі (Україна, Білорусь, Молдова) була у започаткована у 2003 році. Розвиток відносин між ЄС та Росією також був частиною руху до спільного простору.[42]

Натомість для РФ стало важливим бажання відновити сферу свого впливу на європейському континенті. У відносинах між ЄС і Росією розпочався період «політичного та економічного панування» та контролю над «зонами виняткових геополітичних інтересів». Євросоюз почав помітно тяжіти до євроатлантичного вектору розвитку та оформлення Трансатлантичної економічної зони зі Сполученими Штатами. У свою чергу Росія, особливо після кіпрської кризи, почала робити ставку на розвиток за рахунок мобілізації економіки. Проте керівництво РФ прагнуло компенсувати загрозу виходу з європейського ринку прискореним виходом на ринки КНР та країн Південно-Східної Азії. Таким чином, ЄС і РФ досить швидко перетворилися з протагоністів – двох центрів єдиного інтеграційного процесу – на антагоністів, які змагаються за сфери впливу[43].

Ускладненню відносин сприяло і різне сприйняття міжнародних процесів у ЄС, США та РФ. Демократичні цінності та принципи ліберальної ідеології загалом є пріоритетними для Заходу. Натомість російський уряд керується ідеологічними положеннями кінця XIX ст. Це породжує різні погляди на ті самі процеси. Росія не зрозуміла, що вступ України до ЄС і НАТО не спрямований проти неї. Два центри сили не залишили осторонь питання інтеграції України в цьому аспекті.

3.2. Перспективи зміцнення державності України в умовах глобальної нестабільності

Російсько-український конфлікт фактично став новим плацдармом для конкуренції ЄС і РФ за сфери впливу. У результаті система європейської безпеки

і система міжнародних відносин загалом вступили в період різкого загострення латентної кризи. Протистояння потужних геополітичних гравців – ключових суб'єктів європейської системи безпеки (США, НАТО та ЄС з одного боку, Росія – з іншого) на прикладі України неодноразово виявляло невирішеність проблем і прорахунки у політиці «Західної демократії» на період постбіполярного світового порядку. Серед них слід виділити наступні:

- невизначеність подальшого розвитку системи євроатлантичних відносин, роль США у забезпеченні європейської безпеки, можливості ЄС у досягненні консенсусу, здатність діяти як єдиний центр міжнародної політики;
- відсутність адекватних стратегій західних структур щодо неналежного зміцнення монопольних енергетичних і військово-політичних ресурсів Росії, що тягне за собою її відверто агресивну зовнішню політику та нехтування основними нормами міжнародного права;
- недооцінка Заходом становища країн колишнього Радянського Союзу, включаючи Україну, та імперських амбіцій Росії. Вони отримали статус відносно багатих буферних територій з перспективами демократичного розвитку. США та Західна Європа фактично «надали» Росії території її традиційного геополітичного впливу (крім країн Балтії) за умови впровадження ринкової економіки, демократизації суспільних відносин і форм держави.

Військова агресія РФ проти України, анексія Криму продемонстрували слабкість Заходу у відносинах з Росією. Лише через трагедію лайнера «Боїнг 777» МН17 у липні над Донецькою областю, а потім введення регулярних підрозділів ЗС РФ на територію України, Рада ЄС, після продовження сподівань на умиротворення агресора за допомогою дипломатії, прийняла рішення про введення системних санкцій (так званих санкцій «третьої хвилі»). [43]

Згодом верховний представник Союзу із закордонних справ і політики безпеки Ф. Могеріні оголосила про припинення партнерських відносин ЄС з

Росією. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен також заявив, що НАТО і Росія більше не партнери, а супротивники.

Однак слід розуміти, що ЄС у сфері безпеки не може запропонувати Україні нічого, крім традиційних методів «м'якої сили», перспектив економічної допомоги та антиросійських санкцій, які будуть мати довгострокові наслідки, жорстких заяв та публічного засудження дій агресора.

Підтримка США та НАТО більш вірогідна для України. Проте жоден із партнерів України не поспішає надавати наступальні озброєння в надії на деескалацію конфлікту. Слід також розуміти, що проросійське лобі працює в ЄС і НАТО. Наприклад, проти введення санкцій виступають Австрія, Фінляндія, Угорщина та Словаччина. У вересні 2014 року, у розпал російської агресії на сході України, Європейська комісія на користь торгово-економічних інтересів Росії вирішила відкласти набуття чинності Угоди про вільну торгівлю між ЄС та Україною. Критики одностайні щодо повільності дій ЄС.

Проте наявність загроз євроатлантичній безпеці ЄС та НАТО не допомагає Україні отримати чіткі перспективи членства. Однак російсько-український конфлікт може:

- стати потужним стимулом для поширення впливу НАТО на світову політику. Альянс може знайти свою роль військового перебування в Європі, яку він втратив наприкінці «Холодної війни»;
- відновити функції стримування війни в Європі. Це означатиме необхідність переорієнтації її військової потужності на виконання складних завдань оборони та підвищення готовності до широкого стратегічного протистояння. Це особливо необхідно для оборони Центральної та Східної Європи.[44]

Російсько-український конфлікт фактично показав, що нинішня система міжнародної безпеки майже не здатна реагувати на кризу, ініційовану терористичними, екстремістськими та фундаменталістськими рухами. Допомога країнам у боротьбі з тероризмом та екстремізмом переважно має двосторонній або блоковий формат. Можливості міжнародної системи безпеки реагувати на виклики економічної, інформаційної, ресурсної та гуманітарної безпеки окремих

країн видаються недостатніми та обмеженими. Це значно зменшує спроможність міжнародних інституцій у врегулюванні «гібридних» конфліктів і не дає їм перерости у відкриту фазу. В умовах розгортання чергової хвилі глобальної економічної кризи та наростання конфліктів між великими світовими державами, регіональними лідерами, блоками держав така слабкість міжнародних та регіональних інститутів безпеки є загрозою сама по собі. Відсутність надійних гарантій розповсюдження конфлікту збільшує ризики нових широкомасштабних збройних зіткнень.

Щодо врегулювання російсько-українського конфлікту, то слід констатувати, що на міжнародному рівні було здійснено низку дипломатичних домовленостей, які, однак, на практиці виявилися малоефективними або неефективними. Спочатку відбулися чотиристоронні переговори щодо врегулювання збройного конфлікту між Росією та Україною за участю високопоставлених дипломатичних представників України, ЄС, США та Росії в Женеві 17 квітня 2014 р. Після багатогодинних дискусій досягнуто домовленостей. Були досягнуті на нараді щодо звільнення захоплених будівель в Україні та амністії протестувальників. США, ЄС та Росія пообіцяли підтримати Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ, яка відіграватиме провідну роль у сприянні українській владі та місцевим громадам у негайному впровадженні заходів, спрямованих на деескалацію ситуації. Західні країни призупинили введення додаткових економічних санкцій проти Росії, які готувалися ввести у разі провалу Женевських переговорів.

«Женевський формат» переговорів, зокрема, передбачав заходи щодо деескалації конфлікту на Донбасі – роззброєння незаконних збройних формувань; амністія сепаратистам; початок національного діалогу в Україні щодо конституційних реформ, які передбачатимуть децентралізацію та надання тимчасового особливого статусу Донбасу.

Водночас слід зазначити, що російська сторона в Женеві розпочала подвійну гру, метою якої було не пошук прийнятних для всіх сторін шляхів врегулювання, а заперечення своєї участі в агресії, маскуванні силового нав'язування умов конфлікту. врегулювання України, які є шкідливими для її

державності, легалізують квазідержавні утворення «ДНР» і «ЛНР», вводять в оману міжнародне співтовариство щодо природи та причин ситуації, що склалася внаслідок російської агресії. Тому всі спроби зупинити російську агресію дипломатичними засобами та мирними ініціативами у майбутніх форматах не дали позитивних результатів.

Росія порушила домовленості, зафіксовані в Женевській заяві від 17 квітня 2014 року, щодо деескалації напруженості, роззброєння незаконних збройних формувань, повернення незаконно захоплених приміщень їх законним власникам, а також підтримки роботи Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Крім того, РФ проігнорувала мирний план президента України Петра Порошенка, який в односторонньому порядку виконувався з 20 червня протягом семи днів і продовжувався ще три дні. План передбачав припинення вогню та виведення незаконних збройних формувань з України через гарантований коридор безпеки, звільнення від кримінальної відповідальності тих, хто здався і не вчинив тяжкого злочину, розпочати програму децентралізації та відновлення на Донбасі в Луганських областях.

25 червня 2014 року Рада Федерації Держдуми РФ ухвалила постанову про відкликання дозволу Президента на використання Збройних Сил РФ в Україні, російська сторона не тільки не вжила заходів щодо припинення вогню, а й посилила збройну підтримку угруповань своїх найманців та посилила присутність своїх збройних сил в Україні та на українсько-російському кордоні. Зазначимо, що зміна формату переговорів відбулася за ініціативою РФ, а саме створення Тристоронньої контактної групи, до складу якої входять представники ОБСЄ, України та Росії. Таким чином, учасником переговорного процесу замість США та ЄС стала ОБСЄ, що значно послабило позиції України.

Важливим було те, що 5 вересня 2014 року в Мінську було досягнуто домовленості про «припинення застосування зброї», що було офіційно зафіксовано в Протоколі за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на реалізацію мирного плану Російської Федерації. Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна. Це був так званий «Мінськ-1» (що складався з 12

пунктів). Документ підписали учасники Тристоронньої контактної групи – посол Хайді Тальявіні (з боку ОБСЄ), другий президент України Леонід Кучма та посол Росії в Україні Михайло Зурабов. Документ також підписали представники так званих "ДНР" і "ЛНР", але без посилання на їхній статус і посади.[45]

У зв'язку з тим, що сторони конфлікту були на порозі повномасштабної війни, новою спробою врегулювання конфлікту стали переговори в «нормандському форматі» в Мінську або «Мінськ–2». За його результатами укладено Комплекс заходів, спрямованих на виконання Мінських домовленостей.

Якщо в «Женевський формат» переговорів входять США, ЄС, Україна та Росія, то учасниками «нормандського формату» були Німеччина, Франція, Україна та Росія. Поки що тривають дискусії, який формат переговорів – «Женева» чи «Нормандський» краще для вирішення російсько-українського конфлікту.

Зазначимо, що угоди «Мінськ–2» – це оновлений інструмент вирішення проблем на території України. Попри досить позитивні оцінки політологів та експертів, слід розуміти, що підписані документи не гарантують вирішення конфлікту самостійно. Важливим є питання їх реалізації, яке досі залишається відкритим. Проаналізувавши заяви та висловлювання всіх сторін «нормандської четвірки», можна стверджувати, що «Мінськ–2» є своєрідним компромісом у російсько-українському конфлікті між Заходом і РФ, оскільки Захід до цього не готовий. більш жорстка позиція щодо РФ.

Українські та європейські ЗМІ одноставно стверджують, що жоден пункт з «Мінськ-2» не виконаний, оскільки угода порушується щодня. Не варто забувати, що після підписання угод бойовиків захопили Дебальцеве і провели збройні операції проти України (місто Мар'янка). Зокрема, важка артилерія не була виведена з лінії кордону. Робота місії ОБСЄ заблокована (і це третій пункт угоди). Бойовики не допускають представників організації на всій території, що знаходиться під їх контролем, що значно ускладнює об'єктивність своїх оцінок. Відведення важкої техніки до сих пір не відбулося, питання про вибори не обговорюється на відповідному рівні, а також (пункт 4 договору). Закон України

про амністію для сепаратистів ще не вступив в силу (п 5), який, крім всього іншого, двозначно сприймається українським суспільством. Обмін в'язнями (пункт 6) ігнорується.

Не виконуються пункти угоди щодо доступу гуманітарної допомоги, виведення всіх іноземних збройних формувань, військової техніки та найманців з території України під наглядом ОБСЄ тощо. Натомість Росія продовжує наполягати на тому, що на території Донбасу немає її регулярних військ.

Неефективність Мінських домовленостей, на думку сучасних аналітиків, полягає в тому, що там немає чіткого розуміння ситуації, що відбувається.

За столом переговорів є держава-жертва Україна і держава-агресор Росії, яка офіційно не визнає присутність своїх військ на Сході України, але підтримує дії терористичних груп, дає їм економічну, політичну і гуманітарну допомогу. Дії цих органів і міжнародних злочинів, скоєних ними в Україні, дає підстави стверджувати, що вони повинні розглядатися в якості терористів, і Росія відповідно сприйматися як країна, яка фінансує тероризм. Україна і Росія підписали міжнародні договори сумнівного правового характеру (міжнародного договору або міжнародної політичної угоди) і сумнівного характеру міжнародно-правових зобов'язань за цими договорами. [46]

З боку України є певна невизначеність щодо сприйняття ситуації. Спочатку Україна заявляє, що проводить АТО, а пізніше, що території на Сході України окуповані не «ДНР» і «ЛНР», а Росією. Разом із визнанням факту окупації Україна визнає Росію державою-агресором, але не оголошує воєнний стан в Україні. Це доповнюється тим, що фактично збройне протистояння сил АТО та підконтрольних Росії терористичних угруповань кваліфікується або як неміжнародний збройний конфлікт (тоді ми маємо справу з повстанцями, які взяли в руки зброю і мають статус відповідно до міжнародного права) або міжнародний збройний конфлікт (тобто збройний конфлікт між Україною та Росією, який почався з агресії в Криму і продовжився агресією на сСоді), або поєднання міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту (оскільки термін «гібридна війна» відсутній у міжнародному праві).

Україні водночас нав'язують думку, що вона має вести прямий діалог з «ДНР» і «ЛНР», тобто з терористичними організаціями. Зокрема, угоди передбачають амністію терористів (які вчинили не лише терористичні акти, у поєднанні з воєнними злочинами та злочинами проти людства, але й інші порушення прав людини, такі як викрадення людей, торгівля людьми, катування та інші дегуманізуючі види поводження). Учасники цього конфлікту та європейські партнери України могли б створити з усім цим найпотужнішу мережу політичної та правової невизначеності міжнародного права в історії.

Договори мають неясну юридичну природу. Перш за все, не існує однозначного тлумачення того, що саме таке угоди «Мінськ-2» з точки зору міжнародного права, і кожна сторона може тлумачити їх відповідно до власних інтересів та поточного політичного середовища. Нерозуміння точного змісту угод, що призводить до чималих спекуляцій у медіапросторі, створює додаткову напругу навколо них, тиск на сторони.[46]

Мінські документи не встановлюють жодної послідовності чи термінів виведення з України всіх іноземних збройних формувань, незаконних збройних формувань, військової техніки, а також ополченців і найманців (п. 10 Протоколу та п. 9 Меморандуму). Але пункти 3, 6 та 9 Протоколу передбачали прийняття Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих областях Донецької та Луганської областей» (закон про особливий статус), Закону України «Про запобігання переслідуванню та покаранню учасників подій на території Донецької та Луганської областей» та позачергові місцеві вибори згідно із законом про особливий статус.[46]

Зазначимо, що запровадження особливого порядку місцевого самоврядування в окремих областях Донецької та Луганської областей, де досі присутні збройні формування російських найманців та підрозділи регулярних Збройних сил Росії, фактично легалізує самопроголошені квазі формування «ДНР» і «ЛНР» і «заморожують» конфлікт.

Зараз багато аналітиків не виключають думки про те, що Мінський протокол став результатом кулуарних міжнародних угод між найвищими керівниками України, Росії та провідних західних країн. Однак це є підставою для порушення

з боку РФ вимог міжнародного права. Відповідно до принципу неподільності міжнародних договорів, загально визнаного в міжнародному праві, зокрема в праві договорів, вибіркоче виконання сторонами положень договору є неприпустимим. Будь-який міжнародний договір підлягає виконанню як єдине системне ціле; його положення взаємопов'язані і взаємозалежні і не повинні застосовуватися вибірково.

Для підвищення ефективності переговорного процесу щодо врегулювання збройного конфлікту на сході України експерти пропонують змінити формат і склад переговорів; залучити представників США та/або Польщі; - чітко визначити правову форму переговорів та статус їх учасників з точки зору міжнародного права, що дозволить застосовувати міжнародно-правові інструменти при їх подальшій реалізації; забезпечити прозорість та відкритість інформації щодо досягнутих угод, що сприятиме підвищенню ефективності моніторингу їх виконання тощо.[47]

Окрім переговорів на дипломатичному рівні, для вирішення російсько-українського конфлікту залучено численні міжнародні організації, як урядові, так і неурядові. Відповідно до чинних вимог міжнародного права, критичну ситуацію в Україні можна вирішити лише за посередництва міжнародних організацій.

Розглянемо роботу ООН, ОБСЄ, Ради Європи та ЄС. Першочергове місце в порядку врегулювання збройного конфлікту на південному Сході України посідають ключові міжурядові міжнародні організації, які займаються питаннями миру та безпеки у світі – Організація Об'єднаних Націй та Організація з безпеки та співробітництва в Європі.

Варто зазначити, що ООН була заснована у 1945 році для підтримки міжнародного миру та безпеки, розвитку дружніх відносин між народами та сприяння соціальному прогресу, покращенню рівня життя та прав людини. Він об'єднує 193 держави. Діяльність Ради Безпеки ООН щодо підтримання миру та безпеки полягає в тому, щоб: - визначити санкції проти держав-порушників (у тому числі військових дій проти них); - ввести миротворчі сили в зону конфлікту;

- організувати постконфліктне врегулювання, зокрема запровадити міжнародне управління в зоні конфлікту.

Однак Статут ООН містить обмеження щодо врегулювання збройного конфлікту на території України. Відповідно до Статуту Організації, Рада Безпеки складається з п'яти постійних членів (Великобританія, Росія, Китайська Народна Республіка, США і Франції) і 10 непостійних, яку обирає Генеральна Асамблея ООН за географічним принципом. Рішення Ради Безпеки (крім процедурного) вимагає дев'яти голосів із п'ятнадцяти, включаючи спільні голоси постійних членів. Це означає, що кожен з п'яти постійних членів Ради Безпеки має право вето на рішення Ради. Тому РФ завжди матиме право вето на всі дії ООН, спрямовані на деескалацію збройного конфлікту в Україні.

У новій Стратегії національної безпеки України від 6 травня 2015 року зазначено, що агресія Росії проти України підвищила актуальність реформування Ради Безпеки ООН. У рамках Генеральної Асамблеї ООН увага Уряду України буде зосереджена на підтримці таких ініціатив щодо реформування Ради Безпеки ООН, які забезпечать її адекватне реагування на порушення міжнародного права, навіть якщо порушник є постійним членом цього органу. .

З огляду на це, головна роль у врегулюванні збройного конфлікту в Україні належить ОБСЄ - найбільшій у світі організації регіональної безпеки. Рада з безпеки і співробітництва в Європі була створена в 1975 році. ОБСЄ набула офіційного статусу міжнародної організації і була перейменована в ОБСЄ в січні 1995 року. До складу організації входять 57 держав-членів з Північної Америки, Європи та Центральної Азії зі спільним підходом до безпеки в трьох її вимірах – військово-політичному, економічному та екологічному та людському. Особливістю цієї Організації є наявність польових операцій, які діють безпосередньо в деяких державах-членах і на їх прохання надають необхідну допомогу.

Після зміни влади в лютому 2014 року і анексії Криму, роль ОБСЄ значно зросла в зв'язку з ослабленням напруженості у відносинах між Україною і Росією і просуванням мирного врегулювання конфлікту в Східній частині України. У зв'язку з референдумом в Криму щодо виходу зі складу України, який не був

узгоджений з українською владою, уряд звернувся до ОБСЄ 16 березня терміново направити місію моніторингу на Україну, щоб відстежувати факти агресії і незаконного іноземного втручання. 21 березня 2014 року Постійна рада ОБСЄ на підставі запиту українського уряду прийнято рішення про створення спеціальної моніторингової місії (SMM) в Україні, мандат якого простягається на всій території держави. Мета місії ОБСЄ в Україні є підтримка діалогу і зниження напруженості в країні.[47]

Проте більшість аналітиків сьогодні досить скептично ставляться до діяльності місії ОБСЄ, наголошуючи на обмеженості її діяльності. Однак слід розуміти, що ОБСЄ не є миротворцем, а її представники СММ не в змозі контролювати ситуацію на всій протяжності кордону зони конфлікту.

Європейський Союз – це організація, на яку влада та пересічні громадяни України покладають чи не найбільші сподівання. Експерти, зокрема, відзначають, що ЄС несе також моральну відповідальність за вирішення російсько-українського конфлікту, оскільки бажання українців приєднатися до ЄС сприяло Майдану. ЄС реалізує свою підтримку в таких сферах: - підтримка у здійсненні економічних та політичних реформ; - ЄС – основне джерело економічної допомоги Україні через різні інституції – МВФ, Світовий банк та інші; - санкції, якими європейські політики розраховують тиснути на Росію.

Проте можна констатувати, що ЄС не в змозі поєднати позиції своїх держав-членів щодо ситуації в Україні. Наприклад, серед противників санкцій найчастіше називають Чехію, Грецію, Кіпр, Францію, Угорщину та Італію. З іншого боку, деякі експерти сумніваються в ефективності економічних механізмів ЄС, принаймні, якщо їх застосувати до нинішнього російського режиму.

Рада Європи (РЄ) – міжнародна організація, що об'єднує 47 держав європейського простору. Членство відкрите для всіх європейських держав, які визнають верховенство права та гарантують основні права і свободи людини для своїх громадян. Одним із найбільших успіхів цієї Ради є Конвенція про права людини та основоположні свободи 1950 року, яка є основою для Європейського суду з прав людини. Штаб-квартира Ради Європи знаходиться в Страсбурзі на

французько-німецькому кордоні. Одним із основних статутних органів Ради Європи є Парламентська асамблея Ради Європи. Це переважно дорадчий орган, до складу якого входять члени парламентів усіх держав-учасниць.

Щодо конфлікту в Україні, варто зазначити, що ПАРЕ не приховує своїх песимістичних оцінок у своєму розв'язанні. Зокрема, нещодавно в рамках сесії цієї організації відбулися слухання на тему «Конфлікт на Сході України: політичні та гуманітарні питання». Акцент був зосереджений на тому, що: - конфлікт на сході України значно посилюється, і в нинішній ситуації не можна говорити про проведення виборів на Донбасі найближчим часом; нинішній стан речей на окупованих територіях був названий «гібридною анексією», яка стала неминучим наслідком гібридної війни, яку веде Росія проти України; Європа недостатньо цікавиться тим, що відбувається з переселенцями в Україні.

Крім того, Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, в якій закликала всі сторони конфлікту в Україні звільнити полонених. «ПАРЕ закликає Україну, Російську Федерацію та сепаратистські угруповання припинити всі військові операції на Сході України, вивести всю зброю та відновити мир у цьому регіоні, поважати міжнародне гуманітарне право та надати міжнародним гуманітарним організаціям доступ до всіх затриманих». Проте слід зазначити, що РЄ та її Парламентська асамблея (ПАРЕ) виконують передусім дипломатичні функції як майданчик для обговорення. Однак після того, як Росія до кінця 2015 року призупинила свою участь у Раді Європи – важко сказати, що РЄ може якось вплинути на ситуацію.

Загалом, незважаючи на гостру міжнародну політичну кризу, викликану подіями на Сході України, засудження більшістю держав незаконної анексії Криму та присутності збройних сил РФ на території України, позиція міжнародних організацій чітко підкреслювала мирне врегулювання конфлікту на Донбасі.

Можна вказати на кілька причин, які викликають стриманість міжнародних організацій щодо надання Україні необхідної підтримки. В першу чергу це пов'язано з небажанням ЄС і США робити кроки, які загрожують загостренням їхніх відносин з РФ до рівня військового протистояння. Не варто нехтувати

чинниками складної економічної взаємозалежності, які роблять використання повномасштабних економічних санкцій відчутним не лише для країн, проти яких вони спрямовані, а й для їх ініціаторів. Нарешті, західні держави намагаються реально оцінити існуючі інструменти, які вони могли б застосувати для деескалації конфлікту.

Враховуючи вищевикладене, слід підкреслити, що вирішення російсько-українського конфлікту потребує пошуку інших механізмів, більш ефективних. З одного боку, було багато спроб вирішити конфлікт через різних міжнародних акторів, з іншого – геополітичні особливості сучасних міжнародних відносин (наміри Росії, протистояння між Росією, ЄС і США, де РФ має перевагу). Ігнорування міжнародного права та недостатня реакція на це інших суб'єктів) створює нові виклики для безпеки багатьох країн.[48]

Важливою особливістю гібридної війни в Україні є публічна «непричетність» РФ до конфлікту. Експерти називають гібридну війну різновидом конфлікту, який все частіше використовується в 21 столітті. Метою гібридної війни є насамперед поєднання зовнішньої агресії та внутрішньої дестабілізації, щоб знищити противника або змусити його прийняти необхідні для агресора рішення. З огляду на глобальні тенденції розвитку міжнародних відносин, російсько-український конфлікт загрожує безпеці всієї Європи.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що РФ і ЄС поступово перетворюються на конкурентів за сфери впливу. Важливими завданнями для України при реалізації власних національних інтересів в умовах глобальної нестабільності має стати формування та реалізація цілісної концепції протидії гібридній війні. Для цього необхідно визначити принципи державного управління економікою в умовах гібридної війни; створити центр прогнозування можливих сценаріїв розвитку ситуації з визначенням використанням ефективних протидій; створення нової Доктрини національної безпеки України; модернізація системи інформаційної безпеки, створення широкої міжнародної коаліції на підтримку України, розвиток ЗСУ, їх постійний розвиток та фінансування (цей аспект починає реалізовуватися, так у Бюджеті України на 2022 рік вперше за часи Незалежності закладено кошти на оборону у межах 6% від ВВП).[48]

Висновки до Розділу III

Російсько-український конфлікт фактично показав, що нинішня система міжнародної безпеки майже не здатна реагувати на кризу, ініційовану терористичними, екстремістськими та фундаменталістськими рухами. Допомога країнам у боротьбі з тероризмом та екстремізмом переважно має двосторонній або блоковий формат. Можливості міжнародної системи безпеки реагувати на виклики економічної, інформаційної, ресурсної та гуманітарної безпеки окремих країн видаються недостатніми та обмеженими.

РФ і ЄС поступово перетворюються на конкурентів за сфери впливу на європейському континенті. Важливими завданнями для України при реалізації власних національних інтересів в умовах глобальної нестабільності має стати формування та реалізація цілісної концепції протидії гібридній війні. Для цього необхідно визначити принципи державного управління економікою в умовах гібридної війни; створити центр прогнозування можливих сценаріїв розвитку ситуації з визначенням використанням ефективних протидій; створення нової Доктрини національної безпеки України; модернізація системи інформаційної безпеки, створення широкої міжнародної коаліції на підтримку України, розвиток ЗСУ, їх постійний розвиток та фінансування

ВИСНОВКИ

1. На межі XX-XXI століть глобальна світова система вступила у новий етап розвитку міжнародних відносин, що характеризується загостренням зовнішніх та внутрішніх протиріч між усіма глобальними гравцями на світовій арені. Через зростання напруги у відносинах між США, Китаєм та Російською Федерацією нестабільність почала швидко поширюватися на усі континенти.
2. Сьогодні можна вважати доконаним фактом завершення однополярного світоустрою на чолі із США. Агресія Росії привнесла силові методи тиску у відносини і між іншими країнами. Особливо цей тиск стає відчутним у 2021 році, коли Росія розпочала реалізовувати «гібридну війну» як інструмент досягнення її власних інтересів у геополітичному просторі. Погрожувати колективному Заходу повномасштабним вторгненням в Україну, зосередивши на її кордонах сотисячне військово уgrupування, Росія одночасно здійснює енергетичний шантаж країн Європи на ринку газу. Цими діями Росія намагається завадити євроінтеграції України та її вступу до НАТО, а також розпочати поставку газу до Європи через газогін Північний потік 2 на її умовах. І, загалом, показати всім, що є глобальним гравцем, на дії якого мають зважати усі інші країни світу, в тому числі США та ЄС.
3. В умовах глобальної нестабільності починають формуватися нові принципи геополітичного устрою, який і визначається внутрішніми лініями напруженості між територіями стабільності, де панує закон і міжнародне право та територіями невизначеності, що характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами, а також протистоянням США, Китаєм та Росією, що хочуть змінити усталений ще після закінчення Холодної війни порядок та визначені сфери впливу.
4. Гібридна війна у найближчі роки буде головною проблемою міжнародної безпеки і характеризуватиме як конфлікт, так і співпрацю між державами з різними інтересами. Поки що такі глобальні інституції, включаючи НАТО та мережу альянсів США у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні,

не виявляються достатньо гнучкими, щоб адаптуватися до нового клімату безпеки та адекватно відповідати на гібридні війни. Ці організації повинні перестати відволікатися на дебати про те, чи є гібридна війна чимось новим, а зосередитися виключно на стратегіях відомих агресорів гібридної війни, таких як Росія та Північна Корея

5. На нашу думку, найбільш відповідним для російсько-українського конфлікту є термін «гібридна війна», що найповніше відображає реалії цього глобального протистояння. У грудні 2021 року Росія уже відкрито погрожує Україні військовим вторгненням та планами про захоплення двох третіх території.
6. Як бачимо, що за цих умов змінюється класичне визначення війни, а традиційне бачення війни (спосіб війни – власне спосіб ведення операцій) застаріло і не відповідає велінням часу. Однак у сучасному міжнародному праві немає визначення поняття «гібридна війна». Це призводить до того, що сторони, які вдаються до застосування методів гібридної війни, не можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності. Ігнорування цієї проблеми правознавцями може призвести до неефективності засобів сучасного управління збройними конфліктами.
7. Важливими завданнями для України при реалізації власних національних інтересів в умовах глобальної нестабільності має стати формування та реалізація цілісної концепції протидії гібридній війні. Для цього необхідно визначити принципи державного управління економікою в умовах гібридної війни; створити центр прогнозування можливих сценаріїв розвитку ситуації з визначенням використанням ефективних протидій; створення нової Доктрини національної безпеки України; модернізація системи інформаційної безпеки, створення широкої міжнародної коаліції на підтримку України, розвиток ЗСУ, їх постійний розвиток та фінансування

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мюнхенська промова Путіна URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9F%D1%83%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%B0
2. Zhylei Iryna, Syvak Olena. Hybrid War as a Form of modern international Conflicts. *Socio-Economic Researches and Studies* Vol. 2, No. 1, July 2019, pp. 29-39. URL:
https://www.researchgate.net/publication/340006068_Hybrid_War_as_a_Form_of_m odern_international_Conflicts
3. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Пер. с английского. Эксмо. 2016. 208с.
4. Сохацький О. Військові витрати в умовах зростання геополітичних ризиків та зміни характеру міжнародних конфліктів *Світ фінансів* №3(64). 2020. URL:
<file:///C:/Users/1/Downloads/1345-2639-1-SM.pdf>.
5. Сутула А.О., Григор'єва С.В. Геополітичні складові гібридної війни: концептуальний аналіз *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2020. 38, 109-11 URL DOI: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2020-38-13>
6. Андрієвський Т.Г. Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та засоби протидії. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 політологія. Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Харків, 2021 рік URL:
http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/Razova_rada/14_05_21/dis_Andriyevskyu-052.pdf
7. Світова гібридна війна: український фронт : монографія. за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.

8. Скорик А.Б., Ярош С.П.(2020) Еволюційний розвиток концепції мережево-центричних війн, системно-концептуальні основи теорії дата-центричних операцій *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, 2020, 4(66) URL: <https://journal-hnups.com.ua/index.php/zhups/article/view/426/354>
9. Баронні А. Як військові конфлікти впливають на економіку. URL: <https://mind.ua/openmiold/20173>
10. Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук. практ. конф. Укладачі А.А. Мельниченко, П.В. Кутуєв, А.О. Мігалуш. К.: Політехніка, 2014. 337 с. URL:https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Veliki-vijniveliki-transformatsiyi_2014.pdf
11. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19017/1/Dzeban_mono.pdf
12. Горбулін В, Власюк О, Лібанова М, Ляшенко М. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pubpolpr_2016_3_4
13. Sokhatskyi O. Регіональні та локальні «гібридні» військові конфлікти як інструменти досягнення політичних та економічних цілей у сучасному глобальному просторі. *Wojna – konflikt – spór. Obszary rywalizacji w przestrzeni międzynarodowej*. Tom 1. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński (red.), Instytut. Nauk Politycznych UWM w Olsztyni. Olsztyn–Lwów. 2020. 348 s.
14. Crenshaw Martha. *The Causes of Terrorism*. Comparative Politics, Ph.D. Programs in Political Science, City University of New York. URL: <https://doi.org/10.2307/421717>
15. Сохацький О. Інвестиційні домінанти військових витрат країн світу у XXI столітті. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних

- інвестиційних потоків: моногр. за наук. ред. д.е.н., проф. А.І. Крисоватого та д.е.н., проф. О.М. Сохацької. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С.306-345
16. Кондратенко О. Геостратегічний вимір зовнішньої політики російської федерації. 2015. URL : [http://www.iir.edu.ua/uploads/files/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE\(1\).pdf](http://www.iir.edu.ua/uploads/files/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE(1).pdf)
17. Conflict Barometer: Число «войн» снизилось, «ограниченных войн» возросло. 1 марта 2019 года URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2019/03/01/conflict-barometer-chislo-voyn-snizilos-ogranichennyh-voyn-vozroslo>
18. Country Reports on Terrorism. (2019). URL:<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf>
19. Присяжнюк М. М.(2017) Інформаційна складова сучасних гібридних воєн. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirn-gibr-mizhn-konf.pdf/>
20. A. Schwartz. (2020) Partners, Not Proxies: Capacity Building in Hybrid Warfare. URL:<https://www.csis.org/analysis/partners-not-proxies-capacity-building-hybrid-warfare>
21. Y. Danyk; T. Maliarchuk; C. Briggs. 2017. Hybrid War: High-tech, Information and Cyber Conflicts. URL:<https://infosec-journal.com/article/hybrid-war-high-tech-information-and-cyber-conflicts>
22. D. Raugh. Is the Hybrid Threat a True Threat?. Current Issue: Volume 14, Number.URL:<https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1507&context=jss>
23. Кротюк В.А., Староконь Є.Г. (2021) Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс. Монографія. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19017/1/Dzeban_mono.pdf
24. Мартинюк В. (2018) Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. досвід ЄС і східного партнерства. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf
25. Серета В.В., Серкевич І.Р.. (2016) Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія. Монографія. URL:

http://nbuviar.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Teroryzm%20kryminolohichna%20determinatsiia%20i%20kryminalno-pravova%20protydiia.pdf

26. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. URL: https://dpsu.gov.ua/ua/strategiya_rozvitku-derzhavnoi-prikordonnoi-sluzhbi-ukraini-shvalenarozporyadzhenniam-kabinetu-ministriv-ukraini-vid-23-listopada-2015-roku-1189-r/

27. Власюк В.В., Карман Я.В. (2015) Деякі основи поняття “гібридна війна” в міжнародному праві. Право і громадянське суспільство. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyaki-osnovy-ponyattya-hibrydna-viyna-v-mizhnarodnomu-pravi-vlasiuk-v-v-karman-ya-v>.

28. Мельник О., Пашков М., Поляков Л. & Сунгуровський М. (2021). Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. 71 с.

29. Проблеми суспільної безпеки в процесі розвитку соціальних мереж. URL: nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1745:problemi-suspilnoji-bezpeki-v-protsesi-rozvitku-sotsialnikh-merezh&catid=78&Itemid=412

30. Малик Я. (2015). Інформаційна війна і Україна. науковий вісник. 2015. вип. 15 “демократичне врядування”. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Malyk.pdf

31. Стасюк В. Морально-психологічне забезпечення у збройних силах України. підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка./ 2020. 754 с. URL: <https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2021/10/mpz-u-zsu-2020.pdf>

32. M. Duggan, “Strategic Development of Special Warfare in Cyberspace.” URL: <https://ndupress.ndu.edu/JFQ/Joint-Force-Quarterl79/Article/621123/strategic-development-of-special-warfare-in-cyberspace/>

33. Telelim, Muzychenko, and Punda, “Force Planning for the ‘Hybrid War’ Scenarios”; Kofman, “Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts”; Valeri

Gerasimov, “The Value of Science in Prediction,” *Military Industrious Courier Journal* 8 (2013): 1-3 (in Russian).

34. Gerasimov, “The Value of Science in Prediction.” The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War. URL: <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war>.

35. This is a design of of the S.Korolov Zhytomyr Military Institute. URL:<https://uni-educationukraine.com/en/university/zhytomyr-military-institute-named-after-s-p-korilov/>

36. Александр Дугин. Евразийский реванш России (2014). ISBN: 978-5-4438-0855-0.

37. Війна «гібридна». — в кн.: Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л. Герасіна, В. Погрібна та ін.; за ред. проф. М. П. Требіна) — Харків: вид-во «Право», 2015. — 816 с. ISBN 978-966-458-848-2

38. Oscar Jonsson, Robert Seely (2015). Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine. *The Journal of Slavic Military Studies* (Routledge) (28:1): 1–22. ISSN 1351-8046

39. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990—2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. — К.: «МП Леся», 2017. — 332 с. ISBN 978-617-7530-02-1

40. Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики. Бінтел. Журнал геополітичної аналітики. 2015. Спеціальний випуск. С. 4-11.

41. Ващенко Н.М. Теоретичний вимір дослідження поняття «консцієнтальна війна» в умовах гібридної агресії Росії проти України. Новітні тенденції в медіагалузі: II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 07 квітня 2020 року). Київ, 2020. С. 1–8. URL: <http://journ.univ.kiev.ua/ nauka1/archives/2068>

42. Війна «гібридна». — в кн.: Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л. Герасіна, В. Погрібна та ін.; за ред. проф. М. П. Требіна) — Харків: вид-во «Право», 2015. — 816 с. ISBN 978-966-458-848-2

43. Oscar Jonsson, Robert Seely (2015). Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine. *The Journal of Slavic Military Studies* (Routledge) (28:1): 1–22. ISSN 1351-8046
44. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990—2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. 332 с. ISBN 978-617-7530-02-1
45. Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики. Бінтел. Журнал геополітичної аналітики. 2015. Спеціальний випуск. С. 4-11.
46. Ващенко Н.М. Теоретичний вимір дослідження поняття «консцієнтальна війна» в умовах гібридної агресії Росії проти України. Новітні тенденції в медіагалузі: II Всеукр. наук.практ. конф. (м. Київ, 07 квітня 2020 року). Київ, 2020. С. 1–8. URL: <http://journ.univ.kiev.ua/ nauka1/archives/2068>
47. Тараненко М.М. Гібридна війна в Україні: історія та сучасність. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2016. Вип. 3/4 (31–32). С. 190–200
48. Hoffman Frank G.(2007) *Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars* URL: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>
49. Горбулін В, Власюк О, Лібанова М, Ляшенко М. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pubpolpr_2016_3_4